

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Географічний факультет
Кафедра фізичної географії, геоморфології та палеогеографії

ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧА РОБОТА У РАМКАХ
ПОЗАШКІЛЬНОГО ГЕОГРАФІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Роботу виконала:

студентка 2 курсу, 602 групи

Спеціальності

014 Середня освіта (географія)

ДЯЧУК Світлана

Науковий керівник:

к. геогр. н., доц. ХОЛЯВЧУК Дарі

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № 7

Від «05» грудня 2023 р.

зав. кафедри Рідуш проф. Рідуш Б.Т.

Чернівці–2023

АНОТАЦІЯ (ABSTRACT)

Дячук С. Туристсько-краєзнавча робота у рамках позашкільного географічного краєзнавства. Дипломна робота. Спеціальності 014 Середня освіта (географія). Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023

Розглянуто практичне значення туристсько-краєзнавчих гуртків як основного засобу позашкільного географічного краєзнавства. Запропоновано проведення тривалих піших маршрутів у Чернівецькій області та прилеглих регіонах. Наведено приклад маршруту II рівня складності, пройденого в Покутсько-Буковинських Карпатах. Описано унікальні природні об'єкти вздовж маршруту та особливості природних умов території. Запропоновано розглядати отриманий практичний досвід учнів як засіб повторення, закріплення та глибокого освоєння географічних знань. Ці знання можуть стати не лише фундаментом для їхньої подальшої професійної діяльності, але й вміщують практичні життєві вміння.

Ключові слова: туристсько-краєзнавчий гурток, пішохідний туризм, Покутсько-Буковинські Карпати.

Diachuk S. Tourist and local history work within the framework of extracurricular geographical studies. Diploma thesis. Specialty 014.07 Secondary education (Geography). Yuriy Fedkovych National University; Chernivtsi, Chernivtsi, 2023

The practical significance of tourist and local lore clubs as a primary means of extracurricular geographical local lore has been considered. The proposal is made to organize multi-day hiking routes in the Chernivtsi region and adjacent areas. An example of a level II difficulty route undertaken in the Pokutian-Bukovinian Carpathians is provided. Unique natural objects along the route and features of the natural conditions of the territory are described. It is suggested to view the acquired practical experience of students as a means of reviewing, reinforcing, and deeply mastering geographical knowledge. These acquired knowledge can serve not only

as a foundation for their future professional activities but also encompass practical life skills.

Keywords: tourist and local lore club, hiking tourism, Pokutian-Bukovinian Carpathians.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ С.І. Дячук

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ГЕОГРАФІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО У ШКОЛІ	8
1.1. Значення та завдання шкільного географічного краєзнавства	8
1.2. Краєзнавчі дослідження у курсах «Загальна географія» 6-го класу та «Географія материків та океанів» 7-го класу	11
1.3. Краєзнавчі дослідження у курсах «Україна у світі: природа, населення» 8-го класу та «Україна і світове господарство» 9-го класу	13
1.4. Краєзнавчі дослідження у курсі «Географія» 10-11 класів	17
Висновки до 1-го розділу	19
РОЗДІЛ 2. ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧА ПОЗАКЛАСНА РОБОТА	21
2.1. Загальні поняття про туристсько-краєзнавчий гурток як форму позакласної роботи у навчанні географії	21
2.2. Методичні принципи розробки туристично-краєзнавчих маршрутів	25
2.3. Чернівецький обласний центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді	30
Висновки до 2-го розділу	34
РОЗДІЛ 3. ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ УМОВИ РЕГІОНУ ПРОВЕДЕННЯ ПІШОХІДНОГО МАРШРУТУ ГУРТКА	36
3.1. Фізико-географічні умови регіону	36
3.2. Характеристика унікальних природних об'єктів для пішохідного маршруту	44
Висновки до 3-го розділу	49
РОЗДІЛ 4. ПРИКЛАД ПІШОХІДНОГО МАРШРУТУ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОГО ГУРТКА	51
4.1. Підготовча робота із організації пішохідного маршруту.	51

4.2. Графік руху та технічний опис маршруту	56
4.3. Красознавча та дослідницька робота по маршруту	71
Висновки до 4-го розділу	78
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Актуальність. У сучасному світі виховання учнівської молоді відбувається у контексті національної та загальнолюдської культури і охоплює навчальний та виховний процес. Основою для учнів наразі є свобода вибору мети та врахування їхніх особистісних інтересів. Особливо важливо є поєднання навчання та виховання учнів з позакласною роботою, що є однією із організацій їхнього дозвілля. Позакласна робота відкриває широкі можливості для всебічного розвитку учнів та закладає практичні життєві навички.

Формування розуміння природних законів, здатності бережно ставитися до природи та раціонально використовувати її є невід'ємною складовою географічних досліджень. Саме під час позакласних занять учні мають змогу поєднати та практикувати у реальних умовах знання набуті не тільки на уроках географії, але й з інших предметів. Звичайно, найкращою формою позакласних географічних досліджень є краєзнавчі гуртки, туристичні походи або пізнавальні екскурсії. Туристичний напрямок у позакласній роботі відіграє надзвичайно важливу роль, адже формує позитивні риси особистості, а саме ініціативність, товариську, здатність до взаємодопомоги, психологічна витривалість тощо.

Об'єктом дослідження є туристсько-краєзнавча робота у контексті позашкільних краєзнавчих географічних досліджень.

Предметом дослідження виступають особливості роботи туристсько-краєзнавчих гуртків як форм туристсько-краєзнавчої роботи.

Мета дослідження полягає у виявленні та дослідженні методів та форм туристсько-краєзнавчих досліджень на прикладі гуртка пішохідного туризму.

Мета визначає наступні **завдання** дослідження:

1) охарактеризувати шкільні курси географічного спрямування як основного джерела знань для краєзнавчих досліджень;

- 2) дослідити методичну базу створення туристсько-краєзнавчих гуртків;
- 3) розглянути фізико-географічні умови регіону проведення пішохідних маршрутів у межах діяльності туристсько-краєзнавчого гуртка;
- 4) охарактеризувати та дослідити унікальні природні об'єкти по маршруту пішохідного походу;
- 5) розробити пішохідний маршрут у межах діяльності туристсько-краєзнавчого гуртка.

Методи дослідження: літературний, спостереження, описовий, порівняльний, синтезу, аналітичний, картографічний, експедиційний.

Структура роботи: магістерська робота складається із вступу, чотирьох розділів, дванадцяти підрозділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел та додатків. Робота вміщує 81 сторінку комп'ютерного тексту та 6 додатків. Перелік використаних джерел має 68 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ГЕОГРАФІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО У ШКОЛІ

1.1. Значення та завдання шкільного географічного краєзнавства

Шкільне географічне краєзнавство є навчальною дисципліною, що сприяє набуттю людиною навичок організації шкільної краєзнавчої роботи та дозволяє розширити географічні знання. У студентів формує комплексні знання про особливості застосування краєзнавчих досліджень у шкільний навчальний процес та, в подальшому, організацію позашкільної краєзнавчої роботи із учнями. Важливим моментом під час вивчення курсу є опанування методичних прийомів та методів проведення географічної краєзнавчої роботи в загальноосвітніх школах та організації позакласної роботи учнівської молоді.

Шкільне географічне краєзнавство, як галузь наукового пізнання, ґрунтується на таких принципах:

- патріотичної спрямованості;
- науковості;
- природовідповідності;
- поєднання науково-дослідної та освітньо-виховної роботи;
- зв'язку навчання із життям;
- комплексності та систематичності;
- планомірності та послідовності;
- оптимального поєднання краєзнавчої роботи із суспільно-корисною діяльністю;
- поєднання учнівського самоуправління із педагогічним керівництвом.

Основними функціями географічної краєзнавчої діяльності є: освітньо-пізнавальна; виховно-розвиваюча; оздоровча. Велике значення у вивченні природних умов, соціально-економічного та культурного середовища мають позакласні форми краєзнавчої діяльності (походи, екскурсії, експедиції тощо) (Олішевська, 2020).

Поняття «рідний край» у навчально-виховному процесі сучасних загальноосвітніх навчальних закладів розглядається як територія адміністративної одиниці, яку вивчають шляхом ознайомлення з краєзнавчою літературою та іншими інформаційними джерелами, картографічним матеріалом, а також за результатами безпосередніх спостережень і досліджень під час подорожей, екскурсій та польових практик. Однак, межі рідного краю мають більш ширше поняття, оскільки підготовка керівників до організації і здійснення туристсько-краєзнавчої роботи дає змогу учням основної школи пізнати довкілля не тільки тих місць, де вони проживають, але й в процесі туристичних мандрівок (Самолук, 2012).

Особливе місце у географічних краєзнавчих дослідженнях займає природне середовище. Воно характеризується певним поєднанням, взаємозв'язком та взаємозалежністю рельєфу, геологічної та тектонічної будови території, кліматичними умовами, поверхневими та ґрунтовими водами, ґрунтами та рослинністю. Однак, пізнання та дослідження навколишнього світу розпочинається із накопичення відповідних знань, які учні здобувають у шкільних курсах географічного спрямування та інших дотичних дисциплінах.

Вдосконалення всіх аспектів навчання та виховання сучасної молоді є метою перебудови загальноосвітньої та професійної школи. Важливим елементом є підготовка учнів до самостійного повсякденного життя. Перед педагогами постає завдання вибору поєднання різноманітних форм, засобів та методів навчання з метою стимулювання у них стійкого інтересу до вивчення навколишнього світу. Впровадження туристично-краєзнавчої діяльності є один із напрямків покращення ефективності навчально-виховного процесу в географії.

Туристичні походи та наукові екскурсії є одним із важливих засобів формування світогляду учнів, виховують високі моральні цінності та естетичні почуття. Також розвивають у школярів спостережливість та уяву, збагачують теоретичним та практичним пізнанням дійсності. Особливо

цінними є екскурсії та походи по рідному краї. Значення туристсько-краєзнавчу роботи полягає у закріпленні набутих знань на уроках географії - здійснити поєднання теорії та практики та показати зв'язок із реальним життям. Саме під час походів теоретичні знання дістають практичне застосування (опис відслонення, пошук корисних копалин, метеорологічні спостереження, збір гербарію, вирощування саджанців тощо). Школярі самостійно вчать систематизувати зібраний матеріал, робити записи, працювати із документацією та картами. Ця робота розвиває мислення та здібності школярів.

Важливу роль відіграють екскурсії та туристичні походи під час формування учнівського колективу. У таких колективах боязкий стає сміливішим, слабкий – сильнішим, ледар – працьовитішим. Також у колективі діти розкривають свої духовні якості та виховують риси характеру (Крачило, 1994).

Специфічною особливістю соціалізації школярів є опосередковане та відбувається через сприйняття та оцінку оточуючих. Під впливом соціального оточення формуються погляди та переконання учнів, його ставлення до оточуючого світу. Це, так зване, мікросередовище виступає проміжною ланкою між школярем та суспільством (Петько, 2018).

Природне різноманіття рідного краю є чудовою навчальною базою для вчителя. Комплексна робота доповнює та збагачує теоретичний матеріал. Учні усвідомлюють значення вивченого матеріалу. Також, набувши певний досвід під час пізнавальних екскурсій чи туристичних походів, можуть підкріплювати свої відповіді фактами та наводити приклади почерпнуті із власного досвіду.

Результатом туристсько-краєзнавчої роботи є створення краєзнавчих куточків, шкільних виставок та музеїв, написання наукових робіт, використання зібраних матеріалів на уроках географії (Крачило, 1994).

1.2. Краєзнавчі дослідження у курсах «Загальна географія» 6-го класу та «Географія материків та океанів» 7-го класу

Першим систематичним курсом географії у школі є курс «Загальна географія» у 6-му класі. Програма курсу розрахована на 70 годин (2 години на тиждень), з яких запланований резерв часу становить 6 годин (МОН, 2022).

Цей курс формує в учнів загальні поняття та уявлення про Землю, особливості земних оболонок та їх взаємозв'язки. Розпочинає курс інформація про географічні подорожі та дослідження земної кулі, особливості її зображення на глобусі та карті, деякі відомості про кількість та розміщення населення, людські раси, положення держав на політичній карті світу. Вже на перших уроках вчитель має змогу розказати учням про місцевість, на якій вони проживають та впровадити краєзнавчий матеріал.

У Розділі I. «Розвиток географічних знань про Землю» учні, поряд із основним матеріалом, коротко ознайомлюються із краєзнавчими дослідженнями рідного краю. Це дозволить пов'язувати географічну інформацію із життям та застосувати порівняльний метод. Під час таких відступів, на основі спілкування вчителя з учнями, варто, у домашнє завдання включити їхню розповідь про літній відпочинок у певній місцевості підкріплений фотоматеріалом.

Використання краєзнавчого принципу є обов'язковою складовою теми «Орієнтування на місцевості» з Розділу II. «Земля на плані та карті». Такий урок найкраще проводити на відкритій місцевості. Учні набувають первинні знання орієнтування на місцевості та визначають сторони горизонту, розташування певних об'єктів, вимірювання відстаней за допомогою кроків та користування масштабом.

Тема 2. «Способи зображення Землі. План, його основні ознаки. Визначення напрямків на плані. Читання плану» передбачає виконання практичного завдання в якості складання плану своєї місцевості використовуючи топографічні знаки. В подальшому, ці знання спростять читання та користування будь-яким картографічним матеріалом. Також,

учителю варто задіяти топографічні карти своєї місцевості, щоб полегшити орієнтування у положенні певних об'єктів для школярів.

Під час вивчення учнями Розділу III. «Оболонки Землі» учителю необхідно наводити приклади з використанням учнівської інформації про район їхнього проживання та місць де вони були. Основні форми рельєфу своєї місцевості, особливості їх утворення та наявність корисних копалин розкриває тема «Літосфера». За можливості, перші краєзнавчі знання учителя проявляються у презентації місцевої колекції мінералів та гірських порід, організації для учнів екскурсії в мінералогічний музей, проведенні польових семінарів поблизу школи тощо. Тема «Атмосфера» дає можливість учням самостійно проводити метеорологічні спостереження. Зокрема, основними показниками, за якими можуть спостерігати учні є температура повітря, тиск, напрямок вітру, хмарність, опади. У подальшому, такі записи знадобляться при складанні графіку температури, діаграм хмарності та опадів, рози вітрів, опису погоди за день, добу, тиждень, місяць, сезон, рік. Проведення таких систематичних спостережень дозволить учням засвоїти практичні географічні поняття «погода», «клімат», «вітер», «опади» та інші. Поняття про водні об'єкти розкриває тема «Гідросфера». Учні знайомляться із основними термінами та поняттями. Теоретичний матеріал учителя варто підкріплювати прогулянкою до місцевого озера, річки, струмка чи джерела. Важливим завданням учителя буде донести до учнів про роль та значення води на Землі. Теми «Ґрунти та рослинність» та «Природні комплекси» розкривають перед учнями можливість не тільки опанувати теоретичним матеріалом, але, за можливості, відвідати ботанічний сад, заказник, власними спостереженнями виявити основні види рослин своєї місцевості, зібрати гербарій тощо.

У 6 класі вивчення та використання краєзнавчих матеріалів є базою для формування основних географічних термінів та понять, з якими учні вперше знайомляться в межах шкільного курсу географії.

Навчальна програма курсу «Географія материків та океанів» у 7 класі передбачає 70 годин (2 години на тиждень) (МОН, 2022). Основним завданням

якої є формування географічних знань у учнів про природу материків та океанів, їх цілісність і диференціацію, населення та його життєдіяльність у різних природних умовах. Також, розширення знання про географічну оболонку та її компоненти. Даний курс дозволяє провести порівняльну характеристику природи своєї території із природними умовами інших материків, а також вплив суміжних територій на природні умови своєї місцевості. Зокрема, значення Атлантичних повітряних мас на територію України. Під час вивчення розділу «Вплив людини на природу материків та океанів» є пошук інформації та складання короткої довідки щодо використання світового досвіду стосовно видобутку природних ресурсів та їх охорони (Олішевська, 2020; Троценко, 2016).

1.3. Краєзнавчі дослідження у курсах «Україна у світі: природа, населення» 8-го класу та «Україна і світове господарство» 9-го класу

Найкращі можливості для набуття та впровадження краєзнавчих знань є курс географії 8 класу. На вивчення курсу «Україна у світі: природа, населення» передбачено 70 годин (2 години на тиждень). Усі теми курсу пов'язані із вивчення рідного краю та передбачають використання місцевого краєзнавчого матеріалу.

На основі загальних знань про природні умови України учні паралельно вміють знаходити на картах різного масштабу територію свого проживання, виявляти напрямки руху до сусідніх та інших населених пунктів, визначати відстані, висоти, координати на топографічній карті, характеризувати місцевість за легендою карти. Також характеризувати положення України та своєї області на політичній карті світу. Тема «Україна на карті годинних поясів. Міжнародна лінія зміни дат», «місцевий час» та «поясний час» супроводжується вирішенням задач та поясненням впливу літнього часу на здоров'я людини та особливості господарської діяльності у районі проживання.

Розділ III. Природні умови і ресурси України поповнить багаж знань учнів про загальні риси природи України. Для кращого засвоєння та, в подальшому, використанні набутих знань, школярі мають змогу доповнити вивчений матеріал власними спостереженнями. Зокрема, проаналізувати вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, що зумовили особливості рельєфу регіону їхнього проживання, необхідність раціонального використання корисних копалин, зібрати місцеву колекцію гірських порід та мінералів. Також, учні характеризують кліматичні особливості свого краю, визначають сезонні та стихійні несприятливі погодні умови в межах району проживання, досліджують поверхневі води та намагаються їх характеризувати та оцінювати екологічний стан. Визначають господарську діяльність людини на стан ґрунтів та пропонують заходи з раціонального використання й охорони ґрунтових ресурсів. Характеризують основні чинники ґрунтоутворення у районі проживання та аналізують зміни родючості ґрунтів рідного краю за певний період часу на основі використання різноманітних джерел інформації. Під час вивчення теми «Рослинність» учні виявляють рослинні ресурси рідного краю. При чому, розрізняють основні деревні види рослинності, визначають лікарські та небезпечні рослини, що поширені в межах району проживання. Тема «Тваринний світ України» розкриває перед школярами видовий склад тварин, що поширені у межах України та району їхнього проживання. Учні мають змогу виявити взаємозв'язки між рослинними ресурсами та тваринним світом рідного краю. Відвідують природоохоронні об'єкти області та розуміють необхідність збереження тваринного світу.

Важливими темами є «Ландшафти» та «Природокористування». У 8 класі учні набагато краще сприймають інформацію про основні типи ландшафтів району проживання та усвідомлюють вплив господарської діяльності людини на ландшафти своєї місцевості. У цьому віці вони розуміють значення дотримання правил безпечної поведінки в природі та усвідомлюють власну та суспільну відповідальність за стан навколишнього середовища у районі проживання.

Розділ IV. Населення України та світу збагачує багаж знань школярів про статево-вікову структуру, природний та механічний рух, середні показники густоти населення України та свого місця проживання. Вони мають змогу самостійно виявити причини та наслідки, основні напрямки міграційних потоків жителів України та свого краю. Проаналізувати причини урбанізації. Знайомляться із основними етнічними групами населення, що проживають на території краю та порівнюють етнічний склад населення своєї області з іншими областями України. Також, учні вивчають найпоширеніші релігійні конфесії в області та своєму населеному пункті, а учитель, в свою чергу, прививає толерантне ставлення до представників різних релігійних громад.

Відповідно до навчальної програми базового рівня у 9 класі на програму «Україна і світове господарство» передбачено 52 години (1,5 години на тиждень). Інтеграція є важливим принципом побудови змісту географії у 9 класі, яка відображається у поєднанні суспільно-географічних складових під час вивчення особливостей розвитку та розміщення господарства у світі, Україні та своєму регіоні.

Учні отримують основу теоретичних понять, намагаються зрозуміти вплив природних і суспільних чинників на розміщення виробництва у своїй області та населеному пункті. Орієнтуються у секторальній моделі економіки краю. Наводять приклади підприємств свого регіону різних секторів економіки (первинного, вторинного, третинного). Визначають вплив науково-технічного чинника на розвиток сільського господарства. Досліджують основні види зернових та технічних культур, що вирощують в регіоні та експортуються у зарубіжні країни.

Під час вивчення теми «Лісове господарство» учні мають змогу обговорити проблему скорочення площі лісів в Україні та негативних наслідків цього процесу для суспільства. Також, учні порівнюють лісові ресурси свого району проживання з іншими областями країни та сусідніми державами. Практичним завданням може бути зібрана учнями інформація про

вторинну переробку паперу та картонну упаковку товарів у своєму регіоні для збереження лісових ресурсів.

Цікавим краєзнавчим дослідженням для учнів під час вивчення теми «Добувна промисловість. Мінеральні ресурси світу та їх класифікація за використанням. Показники ресурсозабезпеченості країн мінеральними ресурсами. Основні закономірності розміщення родовищ паливних корисних копалин» є організована екскурсія на місцевий діючий або відпрацьований кар'єр, підприємство по виготовленню будівельних матеріалів тощо. Школярі мають змогу проаналізувати наслідки діяльності кар'єрів, підприємств первинного сектору економіки та поширення негативних процесів, зумовлених нераціональним природокористуванням на природне середовище району проживання.

Розділ III. Вторинний сектор господарства ознайомлює учнів із різними виробництвами. Зокрема, електроенергетики, металургії, хімічної продукції, деревообробки, виробництвом машин та устаткування, виробництвом тканин, одягу, взуття, продуктів харчування тощо.

Третинний сектор господарства висвітлюється у Розділі IV. Важливими темами які привносять практичних навичок у повсякденному житті учнів є «Транспорт», «Торгівля», «Туризм», «Наукова діяльність», «Освіта», «Здоров'я» та «Фінансові послуги».

Курс «Україна і світове господарство» завершує цикл вивчення базової географічної освіти. Значна увага приділяється узагальненню та систематизації знань з попередніх курсів, що обмежує використання краєзнавчого принципу навчання порівняно з попередніми.

Використання краєзнавчого принципу навчання є однією із найбільш дієвих форм зв'язку географії із життям. Він дозволяє учителеві поєднувати процес навчання, виховання та формування пізнавального інтересу в учнів. Основними методами впровадження краєзнавчого принципу у курсі географії є бесіди, дискусії, частково-пошуковий, проблемного навчання та дослідницький засоби (Олішевська, 2020; МОН, 2022).

1.4. Краєзнавчі дослідження у курсі «Географія» 10-11 класів

Програма «Географія 10-11 класи (рівень стандарту)», затверджена МОН України від 03.08.2022 р. № 698, передбачає на вивчення географії у 10 класі 52 години (1,5 години на тиждень), а в 11 класі – 35 годин (1 година на тиждень). Програма курсу є вкрай інформаційно насиченою (МОН, 2022).

В 10 класі курс географії «Географія: регіони та країни» спрямований на формування знань про особливості населення й просторову організацію господарської діяльності у регіонах світу та окремих країнах. Особливе місце належить розвитку в учнів умінь орієнтуватися у світових і регіональних соціально-економічних, суспільно-політичних та екологічних процесах. Основними моментами впровадження та набуття краєзнавчого принципу у вказаному курсі є бесіди та порівняння, проблемні запитання, а також частково-пошуковий і дослідницький методи. Найцікавішим краєзнавчим методом набуття практичних навиків для учнів є дослідницький та порівняння. Використовуються під час оформлення графіків, схем та інформаційних довідок, економіко-географічної характеристики області проживання.

Курс «Географічний простір Землі» географії в 11 класі спрямований на розкриття змісту предмета і завдань сучасної географічної науки, її структури, тенденцій розвитку, місця і ролі географії в системі природознавчих наук, житті суспільства, розв'язанні його проблем. Учні, на основі раніше набутих знань проводять аналіз різних видів географічних карт та вивчають особливості роботи з ними; самостійно характеризують сфери географічної оболонки Землі, згадують закономірності та зв'язки в географічній оболонці. Пропонують варіанти розв'язання сучасних екологічних проблем, які пов'язані з діяльністю людини. Вивчають та аналізують розміщення і розвиток видів економічної діяльності суспільства в сучасному світі.

Курс «Географічний простір Землі» безпосередньо пов'язаний з попередніми курсами географії та інтегрує знання, здобуті на заняттях з економіки, історії, інформатики тощо. Курс має чітко визначену практичну

спрямованість. Реалізація практичних навиків відбувається в ході виконання практичних робіт, аналітичних завдань та досліджень.

У процесі реалізації набуття учнями краєзнавчих знань під час викладання шкільних курсів географії особливо важливе значення має відбір краєзнавчого матеріалу. Він сприяє формуванню наукового світогляду та дозволяє на конкретних фактах та прикладах відобразити учням загальних закономірностей природи та життєдіяльності людини. Об'єднуючи навчально-пізнавальну, пошуково-дослідницьку та суспільно-корисну діяльність учнів краєзнавчий підхід має потужний виховний потенціал та сприяє формуванню національної свідомості учнівської молоді. Правильно підібраний місцевий матеріал та дозування його обсягів є успіхом при використанні краєзнавчого принципу. Основними, дієвими та практичними моментами є:

- використання того краєзнавчого матеріалу, ознайомлення з яким має навчально-виховне значення для життя й праці;

- наводити місцевий матеріал у тому випадку, коли це дозволить зробити більш доступним і переконливим матеріал підручника, особливо для пояснення наукової теорії, закону, поняття;

- подавати обмежену довідкову інформацію з використанням місцевих матеріалів, для того щоб учні мали змогу самостійно долучитися до відповідної краєзнавчої роботи (Олішевська, 2020).

Використання краєзнавчого матеріалу у вивченні географії сприяє глибокому і міцному засвоєнню учнями основних географічних знань, конкретизації і розкриттю наукових понять. У шкільному курсі географії є багато таких понять, що можуть бути засвоєні лише на основі краєзнавчого матеріалу. Завдяки краєзнавству навчання географії будується на спостереженнях реальної дійсності, а не на словесних схемах (Бугрій, 2011).

Варто відзначити, що у процесі краєзнавчої роботи, учні набувають знань не лише для навчальної діяльності, але й для подальшого життя. В такий спосіб вони вчаться самостійності та відповідальності. Учні вивчають природу, господарство, побут та культуру, історію розвитку свого краю.

Причому, значну частину роботи вони виконують самостійно. Зокрема, знайомляться із джерелами краєзнавчої інформації, складають схеми, плани, картосхеми, готують невеликі доповіді за зібраним матеріалом. Самореалізація активізує пізнавальну діяльність (Побидайло, 2015).

Висновки до 1-го розділу

Туристсько-краєзнавча діяльність найповніше розкриває географічний підхід. Географічні знання у своїй основі є інтегральними та, окрім природничих, охоплюють соціально-економічні аспекти. Їх виразно можна зрозуміти та описати на прикладі свого краю.

Особливе значення, під час набуття географічних знань впродовж вивчення шкільних курсів географічного спрямування, належить оволодінню учнями термінами та поняттями. Значну увагу слід приділяти географічним закономірностям, які в подальшому допоможуть учням використовувати набуті знання у різних галузях. Важливим засобом підготовки є читання та користування географічною картою, за допомогою якої можна визначити та спланувати маршрут майбутнього походу, вибрати його найбільш оптимальний варіант, визначити місця для відпочинку тощо.

Використання краєзнавчого матеріалу у вивченні географії сприяє глибокому і міцному засвоєнню учнями основних географічних знань, конкретизації і розкриттю наукових понять. Він сприяє формуванню наукового світогляду та дозволяє на конкретних фактах та прикладах відобразити учням загальних закономірностей природи та життєдіяльності людини. Об'єднуючи навчально-пізнавальну, пошуково-дослідницьку та суспільно-корисну діяльність учнів краєзнавчий підхід має потужний виховний потенціал та сприяє формуванню національної свідомості учнівської молоді.

Протягом вивчення географічних курсів у школі, учні отримують різноманітні знання, які пізніше застосовують у практиці, зокрема відвідування туристсько-краєзнавчих гуртків. Навички, отримані під час

курсів "Загальна географія" 6-го класу та "Географія материків та океанів" 7-го класу, встановлюють термінологічний фундамент, розвивають уявлення про картографію, сприяють орієнтації на місцевості та розумінню закономірностей географічного середовища. Курси "Україна у світі: природа, населення" 8-го класу та "Україна і світове господарство" 9-го класу, розширюють знання, набуті під час раніше вивчених курсів, на прикладі конкретних природних та соціально-економічних умов України. У старших класах (10-11 класи) курс "Географія" поглиблює знання учнів щодо особливостей населення та просторової організації господарської діяльності у різних регіонах світу та конкретних країнах, узагальнюють вивчений матеріал попередніх курсів.

РОЗДІЛ 2

ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧИЙ ГУРТОК

2.1. Загальні поняття про туристсько-краєзнавчий гурток як форму позакласної роботи у навчанні географії

Визначальну роль з-поміж різних форм позакласної роботи, які сприяють формуванню загальнолюдських цінностей у підростаючого покоління, належить туристсько-краєзнавчій роботі. Тому одним із важливих структурних елементів організації навчально-виховного процесу в Україні є залучення учнів до туристсько-краєзнавчої діяльності в умовах загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів. Організацією туристсько-краєзнавчої роботи з учнями та студентами займається Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді Міністерства освіти і науки України. Він є профільним позашкільним навчальним закладом, який засобами туризму, краєзнавства, спорту і екскурсій дає дітям, учням та студентській молоді позашкільну освіту, спрямовану на здобуття знань, умінь й навичок за інтересами, а також забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та організації змістовного дозвілля мережі України (Гайда, 2014).

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») визначає розвиток позашкільної освіти впровадженням широкої мережі гуртків, клубів за інтересами та творчих об'єднань. Важливе місце у формуванні особистості дітей та підлітків посідає туризм і краєзнавство. Саме в процесі активного пізнання історії рідного краю витоків національної культури, історичних та культурних надбань предків у юних туристів-краєзнавців виховується почуття чутливості, доброти, дбайливого ставлення та поваги до історії краю (П О С Т А Н О В А від 3 листопада 1993 р. N 896, Київ).

Гурток – невелике товариство, яке поєднане спільним інтересом до певної проблеми (Бажан, 1985). Іншими словами гурток – це організація осіб, об'єднаних для спільної діяльності або спільних занять (Колотуха, 2021).

Гурток є добровільним об'єднанням за інтересами, метою якого є формувати, розвивати та поглиблювати знання та здібності з певної дисципліни чи виду діяльності (Клименюк, Стремецька, 2013). Географічний гурток — це об'єднання учнів різного віку, зацікавлених у додатковому отриманні знань з географії. Тематика занять може бути вузькою, що цікавить учнів з певного географічного напрямку (метеорологічного, геологічного, краєзнавчого тощо) або охоплювати широке коло географічних знань (Алексеєнко, 2012).

Шкільні курси географічного спрямування передбачають вивчення та засвоєння загальних географічних понять. Однак цього не достатньо для переважної більшості учнів. Оскільки вони повинні не тільки поповнювати свої знання теоретичним матеріалом, але й набувати навичок самостійно поповнювати їх, інформаційно орієнтуватися, поєднувати ці знання із практикою. А усе це можливо лише під час натурних спостережень, найперше в межах рідного краю. Тому, однією із найефективніших форм організації позакласної роботи учнів з географії є краєзнавчий гурток.

Краєзнавчий географічний гурток, здебільшого, є організаційним центром позакласних занять, пов'язаних із вивченням природних особливостей рідного краю (Петух, 2020).

Гурткові заняття повинні стати для школярів хобі, яке в свою чергу:

- розкриває творчий потенціал учнів;
- тренує учнівську пунктуальність та організованість;
- розвиває навички планування та самоорганізованості;
- допомагає знаходити друзів за інтересами;
- вдосконалювати комунікативні здібності (Клименюк та Стремецька, 2013).

Також варто враховувати й те, що географічна наука має потужний інтегративний потенціал. Якщо говорити про інтегративний потенціал краєзнавчих географічних досліджень учнівської молоді, то, найкращі умови для його втілення виникають у позакласному навчанні географії, провідними формами або підвидами якого є географічні факультатив і гурток.

Експедиції передбачають можливість здійснювати пошуки за різними напрямками. Саме оптимально реалізуватися географам-краєзнавцям дає змогу розробка туристсько-краєзнавчих або екскурсійних маршрутів. (Копилець, 2016; Непша, 2021).

Одним з найпопулярніших напрямів позашкільної роботи учнівської молоді є туристсько-краєзнавчий (табл. 2.1.1). Туристсько-екскурсійна діяльність, насамперед, залучає учнів до вивчення рекреаційної географії та використання набутих географічних знань впродовж навчання (Копилець, 2016). Серед туристично-краєзнавчих гуртків чільне місце посідає пішохідний туризм. Пішохідний туризм, деколи називають ще спортивним туризмом або легкою ходьбою, є одним із поширених видів спортивного туризму (Кляп, Шандор, 2011; Кухтій 2020).

Таблиця 2.1.1

<i>Сучасна змістова структура туристсько-краєзнавчої діяльності учнів</i>		
<i>Спортивний туризм</i>	<i>Екскурсійне обслуговування</i>	<i>Краєзнавча діяльність</i>

Спортивний туризм є видом рекреаційної діяльності оздоровчого характеру. Має особливі вимоги до природно-територіального комплексу району подорожі та високим рівнем споживання природних цінностей. Поєднує значні фізичні та психофізіологічні навантаження на організм людини, підвищені вимоги до витривалості, спортивно-туристського вміння, прикладних навичок, загальнофізичної та теоретичної (в т. ч. географічної) підготовки. Розвитком туризму як одним із видів спорту (базового і видового) опікується громадська організація - Федерація спортивного туризму України, за підтримки якої організовується і проводиться значна кількість змагань різного рівня. Учасники мають змогу отримати спортивні звання тощо. Спортивний туризм на сучасному етапі має два напрямки: маршрутний туризм (проходження маршрутів туристсько-спортивних походів) та змагальний туризм (підготовка й участь в змаганнях із техніки спортивного туризму).

Основними формами туристсько-спортивної діяльності є туристські подорожі, зльоти і змагання (Гайда, 2014).

Будь-яка подорож здійснюється певним маршрутом. Основною метою спортивного туризму є подолання певного маршруту по місцевості групою туристів за певний проміжок часу від місця старту до фінішу. Маршрут є невід'ємною складовою туризму і найпоширенішою його формою.

Піший маршрут може включати програму фізичної та спортивно-оздоровчої підготовки, знайомство учасників із історією та культурою мешканців регіону. Також, пішохідний туризм сприяє інтелектуальному розвитку людини, підтримці хорошої фізичної форми, оскільки увесь час учасники походу перебувають в природних навколишніх умовах.

Пішохідні маршрути або пішохідні стежки існують по всьому світі. Вони дуже різноманітні і визначаються інтересами та особистими уподобаннями учасників походу. Як правило, пішохідні походи здійснюються на протязі від 1-2 до 15-20 днів. Головною метою учнівської туристично-краєзнавчої подорожі є не розваги, а дослідження рідного краю. Для проходження пішохідного маршруту усім учасникам необхідно мати спеціальне спорядження, зокрема намети, спальні мішки, каремати (килимки), трекінгові палиці, одяг та взуття, посуд, GPS-навігатори та інше. Важливими елементами походу є хода по маршруту, привали, обідня та нічна стоянки (бівуак). У разі довготривалої подорожі можна влаштовувати так звані «днівки» (один день відпочинку) (Кляп, Шандор, 2011; Кухтій, 2015).

Зміст і напрямок роботи краєзнавчого гуртка передбачає ознайомлення на місці з районом подорожі, пошуково-дослідницьку роботу, забезпечення фізичного розвитку, спортивного вдосконалення та здорового відпочинку школярів тощо. Завдання можуть бути різними, залежно від віку та фізичної підготовки учасників подорожі, її складності та тривалості, фінансових можливостей, забезпеченості певним спорядженням та продуктами харчування (Крачило, 1994).

Екскурсійно-туристичний метод позакласної роботи з учнями узагальнює всі попередні географічні знання і навчає використовувати набуті знання, уміння та навички в практичній діяльності (Алексеев, 2012).

2.2. Методичні принципи розробки туристично-краєзнавчих маршрутів

Усі маршрути класифікують за такими критеріями: *змістом* (навчальний або тематичний; розважальний; фізкультурно-оздоровчий; спортивний; комбінований), *сезонністю* (цілорічний; сезонний), *видом траси* (лінійний; кільцевий; радіальний; комбінований), *тривалістю* (вихідного дня; багатоденний), *способом пересування* (пішохідний; за допомогою транспорту; комбінований), *складністю* (категорійні; не категорійні (загальнодоступні, нескладні), *охопленням території* (місцеві; дальні (міжрегіональні); зарубіжні (виїзні), *способом пересування* (пасивні; активні) (Кухтій, 2015).

Вибір і вивчення району подорожі. Перед здійсненням краєзнавче-туристичного маршруту, найперше, вибирають і вивчають район майбутньої подорожі. При чому, для учнів, які не ходили у пішохідні походи по своєму краю, бажано не планувати далекі подорожі. Лише з нагромадженням туристського досвіду можна планувати багатоденні подорожі за межі своєї області.

Майбутній район подорожі детально вивчають за різними джерелами. Зокрема, науково-популярною літературою, довідниками, путівниками, періодичними виданнями, метеорологічними спостереженнями, картографічним матеріалом (з масштабом не менше як 1 кілометр в одному сантиметрі (М 1:100000)). Також часто використовують письмові звіти попередніх подорожей по даному маршруту. У них є можливість почерпнути інформацію про екскурсійні об'єкти, відшукати технічний опис маршруту, графік руху, певні поради щодо подолання природних перешкод, транспортного сполучення, кошторису, особистого спорядження, продуктів харчування, ремонтного набору та аптечки тощо.

Загальні особливості природних умов про район подорожі вивчає уся група. При цьому колективно ознайомлення із таким матеріалом заздалегідь згуртовує групу, поглиблює та зацікавлює засвоєння необхідного матеріалу. Пізніше, на основі опрацьованого матеріалу складають географічну характеристику району майбутньої подорожі, до якого входять дані про природні умови району, зокрема рельєф місцевості, температурний режим, кількість опадів. Важливим організаційним завданням керівника є встановлення прямих контактів із місцевими установами та організаціями (повідомляє про запланований строк подорожі, можливо збирає дані про місця придбання продуктів харчування та транспортне сполучення), з'ясовує інформацію щодо проведення суспільно-корисної роботи. Попереднє детальне ознайомлення із районом проведення подорожі є запорукою гарантом його безпечного проходження (Кухтій, 2015; Крачило, 1994).

Планування маршруту бажано зробити так, щоб він проходив по природних шляхах: руслах річок, польових та лісових дорогах, перевалах, обладнаних переправах через річки тощо. Початковий та кінцевий пункти маршруту повинні знаходитись недалеко від населених пунктів, які мають регулярні транспортні зв'язки (Кухтій, 2015)

Розробка маршруту походу. Після ретельного вивчення природних особливостей району подорожі, визначають маршрут. Найперше його початкову, проміжні та кінцеву точки, що будуть залежати від мети та завдання. Головною метою при виборі маршруту є його пізнавальне значення. Залежно від фізичної підготовки учнів (учасників) та попередньо набутого досвіду, враховують складність маршруту походу – подолання гірських перевалів, перепаду висот, перешкод на пересіченій місцевості, заболочених та лісових ділянок тощо.

Під час планування маршруту, намічають поступове зростання його протяжності та складності природних перешкод. На другу третину походу планують технічно складні ділянки, а на четверту-п'яту добу влаштовують днівку. Маршрут повинен бути запланований за принципом зменшення

навантаження на учасників. Для цього заздалегідь вишуковують населені пункти, у які є можливість відправити частину продуктів поштою, певним транспортом або купити. Деколи рекомендується створювати по маршруту базові табори та проводити радіальні маршрути з мінімальним навантаженням. Крім головного маршруту подорожі планують полегшений запасний варіант. Такий варіант подорожі знадобиться під час непередбачених ситуацій по маршруту (хвороба одного із учасників, погіршення природно-погодних умов – розлив ріки, лісова пожежа, лавинна небезпека тощо).

Як зазначалося вище, за видом траси маршрути можуть бути різні. Тому, залежно від конкретних умов, специфіки подорожі та підготовленості групи обирають і тактичний варіант маршруту (Крачило, 1994).

Метою *лінійного* маршруту є дійти від точки «А» до точки «Б». *Кільцевий* маршрут є зручнішим та передбачає проходження групою кільцевого маршруту від однієї то точки до іншої з організацією місць ночівлі. Початок і кінець маршруту збігаються. *Радіальний* маршрут, як правило, проходить в межах одного географічного пункту, звідки учасники здійснюють подорожі у інші пункти, при цьому повертаючись у пункт початку подорожі. *Комбінований* маршрут поєднує особливості кільцевого та радіального маршрутів. Його прокладають з метою відвідання максимальної кількості запланованих точок по маршруту (Кухтій, 2015).

Категорії складності пішихідних маршрутів. Значна частина категорійних маршрутів носять спортивний характер. Для їх проходження необхідно мати певний туристський досвід, відповідну технічну підготовку, міцне здоров'я та спеціальне спорядження. Виділяють 6 категорій складності маршрутів відповідно до спортивної класифікації. При цьому беруться до уваги наявність і складність природних перешкод, кількість ночівель у польових умовах, віддаленість та заселеність території тощо. Також є певні обмеження щодо віку, туристського досвіду учасників походу, чисельності груп.

Враховуючи природні умови території, рівень фізичної та технічної підготовки учнів, масу їхніх рюкзаків, темп руху, час для орієнтувальної та пошукової роботи, наявність екскурсійних об'єктів із передбаченими зупинками, складають календарний план походу та графік руху. Під час складання графіку руху тривалість подорожі для учнів 7-8 класів не повинна перевищувати двадцять днів з добовими переходами 14-16 км, для учнів 9-10 класів – тридцять днів з добовими переходами 17-18 км.

Формування групи та розподіл обов'язків. Оптимальна кількість учасників пішохідного походу складає 12-16 осіб. Важливою умовою є вік учасників, фізична та спеціальна підготовка, спільні інтереси. Особливим моментом в організації подорожі є розподіл обов'язків серед учасників (керівник групи, його заступник, завгосп, відповідальний за спорядження, шеф-кухар, фотограф, костровий тощо) (Крачило, 1994).

Графік маршруту та документація. Кожен маршрут поділяється на окремі дні, вимірюється відстань денних переходів, орієнтовно визначаються місця ночівель, днівок, якщо є заплановані дослідницькі роботи, екскурсії, поповнення продуктів. Окремо розробляються запасні варіанти.

При вимірюванні відстаней, варто звернути увагу на те, що картографічні вимірювання завжди виявляються меншими, ніж на реальній місцевості. Тому вимірювання потрібно збільшувати на 10-15%. Доповненням є викреслювання схематичного графіку руху та уточнення його з картою. Оскільки у поході необхідно користуватися картою. Графік руху, можна складати на декілька днів. Також заплановані дні для днівок при потребі коригувати.

Заповнення маршрутних документів є наступним кроком після складання плану маршруту. До основних маршрутних документів, які презентують маршрутно-кваліфікованій комісії (МКК) належить *маршрутний лист* для некатегорійних маршрутів та *маршрутна книжка* для категорійних, список учасників походу та медичні довідки на кожного члена групи. Інколи,

на вимогу МКК додають схему маршруту, списки особистого та групового спорядження, кошторис та раціон харчування походу.

Тактика, техніка та орієнтування на маршруті. Туристичний похід розпочинається із переїзду на транспорті до вихідного пункту маршруту, та повинен бути короткий, із найменшою кількістю переходів та пересадок. Усі члени групи повинні бути добре ознайомлені із маршрутом та налаштовані до подолання природних перешкод. До головних природних перешкод належить простір (довжина маршруту в кілометрах) та вантаж за плечима по складному рельєфу, з, іноді, складними погодними умовами. Вага рюкзака є важливим етапом при підготовці до походу. Дуже часто, через недосвідченість, учасники набирають в рюкзак велику кількість непотрібних речей. Вже на перших кілометрах походу це починає заважати їхньому руху. Тому, перед походом варто усіх ознайомити із нормами вагових навантажень.

Важливим моментом у поході є правильне дотримання *режиму руху*. Режим руху включає сукупність різних правил та норм, які визначають успішне проходження групою запланованого маршруту. Зокрема, *тривалість ходового часу*, що залежить від віку та тренуваності учасників, ваги їх рюкзаків, складності природних перешкод та природних умов. Зазвичай, тривалість ходового часу складає від 20 до 50 хвилин з привалом від 10 до 20 хвилин відповідно. Значна *вага рюкзака* також знижує темп руху та сприяє виникненню втоми та емоційний стан. Велике значення має *швидкість руху*. Наприклад, у звичайних умовах (стежка без значних перепадів висот та сприятлива погода) туристи з рюкзаками рухаються із швидкістю 13-15 хв/км. Швидкість може швидко знижуватися на крутих затяжних підйомах та спусках, мокрій глині чи піску, камінні, болоті, у густому підліску, завалах чи бродях. У таких випадках швидкість знижується до 2-1,5км/год. Швидкість руху під час природних перешкод не варто форсувати, оскільки це порушує ритмічність руху та може призвести до навантаження на організм. Суб'єктивні причини є важливим фактором, який може впливати на швидкість руху (погане самопочуття, невміння орієнтуватися тощо).

Враховуючи усе вище вказане планують денні переходи. В середньому група може за день подолати 15-25 кілометрів. Інколи, за певних обставин, група може пройти більшу, або меншу кількість кілометрів. У перші дні походу планується менший кілометраж, для втягування в ритм та режим походу. Загальним правилом є й перший перехід після ночівлі або обіду, який триває 10-15 хвилин для встановлення та виявлення недоліків у взутті та укладці рюкзака. Відсутність або не дотримання ритмічності в процесі переходів та привалів втомлює навіть при легких рюкзаках та коротких відстанях. Як правило, до обіду (у першу половину дня) планується більша частина денного маршруту. У літньому пішохідному поході денна кількість ходових годин повинна поділитися на дві нерівні частини: до обіду та після.

Прийоми та способи, що дозволяють туристам безпечно та з найменшою втратою сил та часу пересуватися маршрутом, долати усі перешкоди визначає *техніка пересування*. Це також й дисципліна, згуртованість учасників, режим руху та фізичні якості (спритність, сила, витривалість тощо). У поході слід дотримуватися принципу послідовного збільшення ходових навантажень. Важливо навчитися ходити спокійно, нікуди не поспішаючи та без напруження. Слід уникати тривалого руху по кам'яних, бетонних та асфальтованих дорогах. Руки варто звільнити від носіння будь-яких предметів (Кухтій, 2015).

2.3. Чернівецький обласний центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді

Сучасним профільним навчальним закладом освіти та методико-координаційним центром туристсько-краєзнавчої роботи у Чернівецькій області є Чернівецький обласний центр національно-патріотичного виховання туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді. Розташований за адресою: м. Чернівці, вул. Переяславська, 7 Г. Організаційно-педагогічні принципи (компетентність; спрямованість; системність; вільний вибір форм,

засобів та методів навчально-виховної роботи з урахуванням регіональних особливостей) лежать в основі роботи Центру.

На 2021-2022 навчальний рік позашкільною освітою туристсько-краєзнавчого напрямку задіяно 5617 дітей, з яких 337 осіб займаються у гуртках. Зокрема, 48 гуртків мають туристсько-спортивний напрямок. Такі гуртки відвідує понад 880 осіб. 59 гуртків є туристсько-краєзнавчими. Загальна кількість учнів, які у них займаються становить 998 осіб. Найбільша кількість гуртків військово-спортивного спрямування. Відповідно, кількість учасників становить 3670 осіб. Варто зазначити, що у цьому році таких гуртків збільшилося майже на 12% в порівнянні із минулими роками.

Удосконалення робочих програм та змісту, форм та методів діяльності гуртків є основою інформаційно-методичної роботи Центру. Усі види діяльності у Центрі здійснюються відповідно до Статуту, перспективного плану роботи, Програми розвитку туризму у Чернівецькій області. Також робота Центру полягає у створенні конкурентоспроможних учнів на національному та міжнародному рівнях; максимальному забезпеченні туристичних потреб учнівської та студентської молоді; розширення мережі туристичних та екскурсійних маршрутів; розвивати та стимулювати екстремальні види активного відпочинку.

На сьогоднішній день усі напрямки гурткової роботи забезпечені якісними навчальними програмами. Відповідно до спільних умов про співпрацю, теоретичні та практичні заняття гуртків проводять на базі закладів освіти за краєзнавчим, туристсько-спортивним та національно-патріотичним напрямками. З метою популяризації гуртків того чи іншого напрямків з вихованцями центру проводяться конкурси, змагання та акції:

- дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»);
- обласна конференція Всеукраїнської краєзнавчої експедиції учнівської молоді «Моя Батьківщина – Україна»;

- обласний етап Всеукраїнського конкурсу на кращу туристсько-краєзнавчу експедицію учнівської молоді з активним способом пересування «Мій рідний край»;
- обласний етап Всеукраїнської краєзнавчої акції учнівської молоді «Українська революція: 100 років надії і боротьби»;
- -обласний тур Всеукраїнського конкурсу екскурсоводів музеїв закладів освіти Чернівецької області «Край, в якому я живу»;
- обласний етап Всеукраїнської фотовиставки до Дня Соборності України «Україна – це ми!»;
- обласний етап Чемпіонату України зі спортивних туристських походів серед учнівської та студентської молоді;
- літня школа туристсько-краєзнавчого профілю «Мандрівник Буковини»;
- комплексні змагання для учнів закладів освіти територіальних громад області;
- тиждень безпеки дорожнього руху та тиждень безпеки життєдіяльності.

Чернівецький обласний центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді разом із Чернівецьким обласним краєзнавчим музеєм здійснює методичну та організаційну роботу по збереженні мережі музеїв, які знаходяться при закладах освіти. Також допомагає таким структурам формувати та оновлювати базу даних, відповідно до чинного законодавства. Використовує такі музеї у патріотичному вихованні учнівської молоді.

Центр підтримує тісні зв'язки та співпрацює із різними установами та громадськими організаціями міста Чернівці та Чернівецької області:

- Чернівецьким національним університетом ім. Ю. Федьковича;
- Чернівецьким обласним краєзнавчим музеєм;
- Чернівецьким обласним музеєм народної архітектури та побуту;
- Басейновим управлінням водних ресурсів річок Прут та Сірет;
- Головним управлінням ДСНС в Чернівецькій області;

- Науково-методичним центром ДСНС в Чернівецькій області;
- Аварійно-рятувальним загоном спеціального призначення Управління ДСНС України у Чернівецькій області;
- Чернівецьким обласним територіальним центром комплектування та соціальних послуг;
- Чернівецьким міським територіальним центром комплектування та соціальної підтримки;
- Чернівецьким прикордонним загоном;
- Військовою частиною А2582;
- Громадською організацією «Чернівецька міська спілка учасників, ветеранів, інвалідів АТО та їх сімей»;
- Громадською організацією «Чернівецьке обласне об'єднання учасників, ветеранів, інвалідів АТО та їх сімей»;
- Чернівецькою обласною організацією «Федерація спортивного туризму»;
- Відокремленим підрозділом Федерації альпінізму і скелелазіння України в Чернівецькій області;
- Громадською організацією «Грузинський національний легіон»;
- Громадською організацією «Ні наркотикам»;
- Громадською організацією «Бюро по боротьбі із корупцією і організованою злочинністю»; – Боксерським клубом «Формат боксу»;
- Громадською організацією «Патріот України, Буковина»;
- Чернівецьким обласним осередком Козацтва Нової України;
- Чернівецьким міським осередком Козацтва Нової України;
- Чернівецькою обласною громадською організацією «УНСО».

Особисто моя діяльність, як співробітника Чернівецького обласного центру національно патріотичного виховання туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді, зосереджена в гуртках «Джура» та «Пішохідний туризм».

Гурток "Пішохідний туризм" передбачає тривалий трьохрічний курс спеціальної туристичної підготовки. Основний акцент зроблений на вивченні техніки та тактики пішохідного туризму, включаючи рух в різних умовах (ліс, круті схили, жерепа, заболочені ділянки, яри, переходи через струмки), використання вузлів для подолання перешкод, використання страхувальної системи, карабіна та вуса, а також вибір маршруту в залежності від його складності. Уроки також охоплюють засоби забезпечення безпеки під час походів, включаючи рух групи по автомобільних шляхах та переходи через залізничні колії.

Гурток "Джура" орієнтований на учнів віком від 11 до 15 років і розрахований на тривалість трьох років. Його мета - підготовка вихованців відповідно до принципів національно-духовного та військово-патріотичного виховання, а також реалізація Конституційного обов'язку - захисту України. Учасники гуртка беруть участь у різноманітних заходах, таких як "Мій рідний край", "Гей ви, хлопці, славні запорожці!", "Духовні цінності запорозьких козаків", "Козацькими стежками", "Військово-спортивне свято" та інші.

Висновки до 2-го розділу

У школах і позашкільних закладах для учнів та студентів проводиться певна робота з розвитку та популяризації туризму і краєзнавства та їх використання з метою національно-патріотичного виховання молоді, фізичного гарту, пізнання рідного краю. До пожвавлення туристсько-краєзнавчої роботи серед учнівської молоді останнім часом дали поштовх прийняті законодавчі, урядові та відомчі правові й нормативні документи, які регламентують дану сферу діяльності.

Форми і методи пошуково-дослідницької роботи в шкільному та позашкільному туризмі: вивчення рідного краю та прилеглих територій за допомогою спостереження, робота в гуртках істориків-краєзнавців, геологів, географів-краєзнавців та інших.

Більшість керівників туристсько-краєзнавчих гуртків використовують різні форми роботи з гуртківцями. Особливо потрібно враховувати, що краєзнавство не існує без туризму, а туризм без краєзнавства. Тільки туризм надає шкільному та позашкільному краєзнавству дійового й творчого характеру.

Гурток є основною і найпоширенішою формою туристсько-краєзнавчої роботи з географії. Робота туристсько-краєзнавчих гуртків підпорядкована вимогам які розроблені програмами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Туристсько-краєзнавча робота містить важливий пізнавальний компонент, який мотивує школярів до участі в походах. Враховуючи це при розробці маршруту організатор заходу повинен врахувати розташування цікавих місць, унікальних природних об'єктів, зокрема пам'яток природи, заповідні урочища тощо, та культурно-історичних об'єктів, зокрема архітектурні та монументальні пам'ятки, музеї, виставки тощо. Саме відвідування таких об'єктів стимулює школярів до любові рідного краю, виховує почуття гордості за свою країну, викликає потребу любити і захищати природу та жити у єдності і злагоді з нею.

Важливими моментами під час планування пішохідних маршрутів є розробка маршруту походу, категорії складності, формування групи та розподіл обов'язків, складання графіку маршруту та оформлення документації, опрацювання тактики, техніки та орієнтування на маршруті.

Сучасним профільним навчальним закладом освіти та методико-координаційним центром у Чернівецькій області є Чернівецький обласний центр туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді. Центр проводить роботу за такими напрямками: туристсько-краєзнавчий, туристсько-спортивний та військово-спортивного спрямування.

РОЗДІЛ 3

ФІЗИКО-ГЕОГРАФІЧНІ УМОВИ РЕГІОНУ ПРОВЕДЕННЯ ПІШОХІДНОГО МАРШРУТУ ГУРТКА

3.1. Фізико-географічні умови регіону

Маршрут пішохідного походу II ступеня складності, який детально описаний у четвертому розділі даної магістерської роботи, прокладений в межах Покутсько-Буковинських Карпат (рис. 3.1.1).

Умовні позначення:

— - межі Покутсько-Буковинських Карпат

Рис. 3.1.1. Покутсько-Буковинські Карпати на мапі Українських Карпат (Карпати. Туристична карта, 2006, 2007)

Гірський масив Покутсько-Буковинських Карпат займає зовнішню смугу Українських Карпат в межах Івано-Франківської та Чернівецької областей. Тягнеться із північного заходу на південний схід. Охоплює частину басейну річки Прут (від верхів'я р. Лючки) до кордону із Румунією та простягається майже на 75 км. Ширина від 25 до 30 км. Рельєф представлений низькогір'ям (до 800 м) та крутосхилим середньогір'ям (1300-1400 м). Гірські хребти розділені річковими долинами Пістиньки, Рибниці, Черемошу, Сірету

та їхніми притоками. Складаються із флішових відкладів (Маринич, 1989-1993).

У геоструктурному відношенні територія охоплює внутрішні частини Передкарпатського крайового прогину (Бориславсько-Покутський покрив та Більче-Волицька зона) (Гора, 2012) та покривно-складчасті споруди Зовнішніх Карпат (Скибовий покрив). У складі Зовнішніх Карпат приймають участь дислоковані флішові утворення крейдового ранньоміоценового віку із загальною потужністю близько 3 тис. м.

Скибовий покрив Зовнішніх Карпат репрезентований відкладами нижньострийської світи крейди. Відклади палеогену відзначаються наявністю масивних сірих пісковиків потужністю до 250 м ямненської світи. В їх основі простежується пачка строкатих глинистих порід (яремчанський горизонт) з багатою палеогеновою фауною форамініфер. Потужність тут ямненських пісковиків не є постійною. В деяких місцях їх фаціально змінюють тонкоритмічні алевро-аргілітові зеленувато-сірі породи. Вище залягають відклади еоцену. Ця товща представлена трьома прошарками: дрібноритмічний зеленувато-сірий піщано-глинистий фліш (манявська світа – нижній еоцен) із середньою потужністю 100-300 м; масивні та груповерстуваті пісковики (середня потужність 150-250 м) з прошарками вапняків у верхній частині із великою кількістю середньоеоценових нумулітів; зеленувато-сірі флішеві породи (200-250 м) з пачками зеленуватих мергелів у покрівлі.

В межах Скибової зони поляницька світа і частково менілітові верстви в деяких місцях замінюються кросненськими верствами загальною потужністю 1500 м (ритмічні сірі піщано-глинисті породи). Деякі дослідники відносять ці відклади до неогену (Геренчук, 1978).

У будові Бориславсько-Покутського покриву переважають глибинні антиклінальні структури, ускладнені скидами, підкидами та насувами одна на одну, які розбивають складки на окремі блоки. Ці складки тягнуться на десятки кілометрів. Зазвичай вони вузькі, стиснуті та перекинуті на північний схід.

Покутські складки належать до Північно-Буковинського поперечного підняття. Саме тут спостерігається дуже різке підняття усіх тектонічних зон Карпат, при чому Карпатська тектонічна область звужується. Флішевий фундамент Бориславсько-Покутського покриву має лускуватий характер геологічної будови. Переважають відклади верхньої крейди та палеогену, а також відклади нижньої крейди – нижнього міоцену, які перекриті потужною нижньоміоценовою моласою (Геренчук, 1973). Нижній міоцен представлений егерським та егенбурзьким регіоярусами. Менілітова світа поступово змінює еоценовий фліш та в більшості згідно, деколи в крайніх північно-східних структурах з локальним розмивом, перекрита моласовими глинисто-піскуватими або конгломератовими седиментами поляницької та воротищенської світ. Потужність менілітової світи в основному зменшується в північно-східному напрямку від 1000 м до перших сотень і навіть десятків метрів. У цьому ж напрямку внаслідок їх фаціального заміщення поляницькими утвореннями з її розрізу зникають середня та верхня частини світи. В сіро-зелених аргілітах середньої частини менілітової світи в Покутсько-Буковинських Карпатах виявлена як олігоценова біота. У верхах цієї частини – ранньоміоценовий комплекс мікрофауни планктонних форамініфер (Андрєєва-Григорович, Ващенко, Гнилко, Трофимович, 2011).

Більче-Волицька зона Передкарпатського прогину є типовою платформною структурою. Потужність відкладів верхньомоласового комплексу становить близько 2 км, з максимальною потужністю перед фронтом насуву. Фундамент Більче-Волицької зони опущений системою скидів амплітудою від 100 до 1000 м північно-західного напрямку платформи. Її складає потужна (1,6 км) верхньоміоценова моласа, що залягає з незначним нахилом порід у сторону Карпат. Більче-Волицька зона виповнена в основному потужними пачками пісковиків і глин неогенового віку, що залягають на тріас-юрських відкладах платформи (Бубняк, Накапелюх, Віхоть, 2014; Рудько, 2000). Відклади середнього міоцену представлені баденським регіоярусом. До цього регіоярису відносяться такі світи: богородчанська –

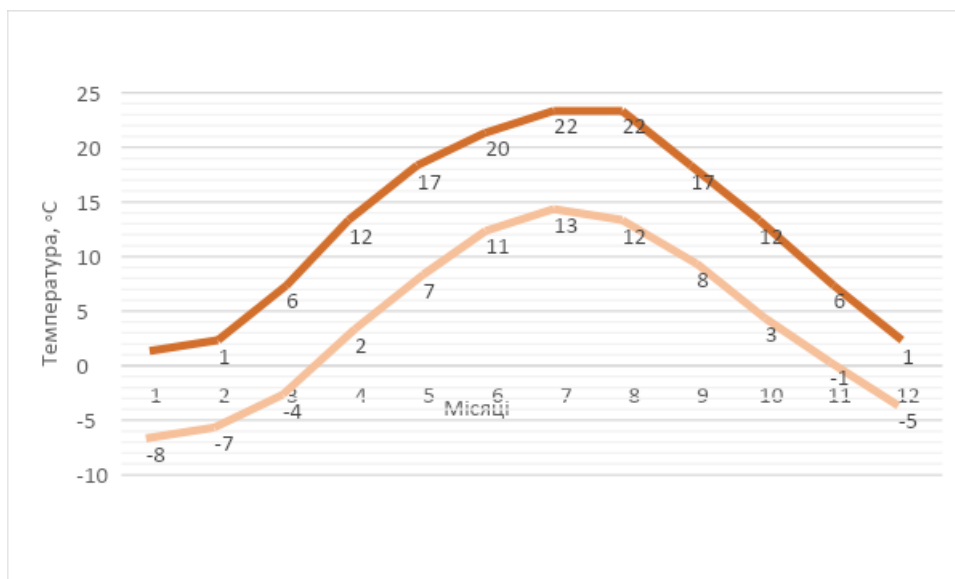
піски, мергелі, глини з *Orbulina suturalis*, *Globigerinoides trilobus* (до 100 м); опільська – вапняки, піскуваті глини з *Globoquadrina altispira*, *Orbulina suturalis* та ін. (25–40 до 400 м); тираська – гіпси, ангідрити, глини (до 65 м) та косівська – вапнисті глини, алеврити, піски (до 2000 м). Асоціація форамініфер косівської світи свідчить про її пізньобаденський вік. Середній–верхній міоцен презентує дашавська світа – глини з прошарками алевролітів, пісковиків, місцями конгломератів (пістинських), туфів (від сотень до 4000 м), які містять сарматські форамініфери, двустулкових молюсків, гастропод, брахіопод (Андрєєва-Григорович, Ващенко, Гнилко, Трофимович, 2011).

Рельєф Покутсько-Буковинських Карпат представлений системою паралельних невисоких хребтів-антикліналей із широкими гребнями та спадистими схилами. Ці хребти розділені долинами-синкліналями вздовж яких тягнуться села. Покутські Карпати є типовими складчастими горами (наявність синкліналей та антикліналей), що утворені складками Внутрішньої зони Передкарпатського прогину. Хребти ускладнені скульптурно-ерозійними, зсувними формами та тектонічними розломами (Калінін, 2006; Геренчук, 1973). Особливістю геоморфологічної будови території є абсолютні відмітки базисів ерозії (р. Черемош – біля м. Вижниця та с. Розтоки – відповідно 335 і 395 м н. р. м.). Ерозійно-денудаційні процеси відбуваються інтенсивно, форми рельєфу гостріші.

У районі с. Розтоки Путильське низькогір'я змінюється скибовим середньогір'ям. Асиметричні хребти мають круті північно-східні схили, що відповідають підгорнутим схилам скиб. Південно-західні схили виположені та відповідають верхнім крилам складок. Верхньокрейдові пісковики стрийської світи та ямненської світи палеоцену вузької гребеневої частини лінійно видовжених хребтів піддаються морозному вивітрюванню. В результаті цього процесу тут зустрічаються кам'яно-глибові утворення покриті лісом (Геренчук, 1978).

Клімат цієї частини Покутсько-Буковинських Карпат помірно континентальний, з достатнім та надлишковим зволоженням, літо не спекотне,

м'яка зима та тепла осінь. Кліматичні особливості, в основному, визначає висота над рівнем моря та рельєф місцевості. Температурний градієнт (зміна температури на кожні 100 м) до висоти 1200 м становить 0,5-0,6°C. В холодну пору року у горах наявна інверсія температури. Ізотерми січня тут мають складні обриси, повторюючи напрямки гірських долин та хребтів. На початку та в кінці літа характерні приморозки. Для гірської частини характерні різкі добові коливання температури.

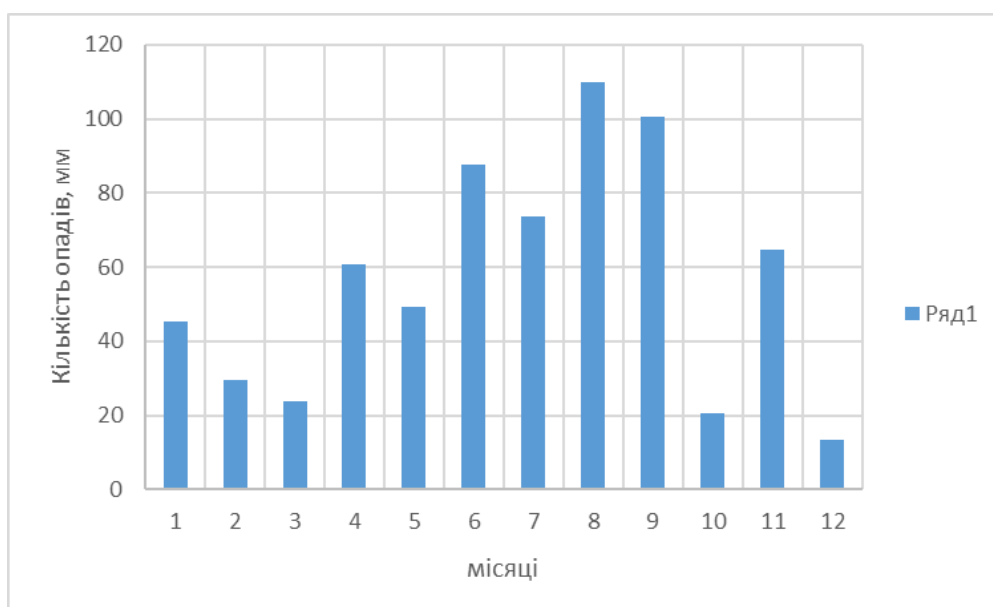
Рис. 3.1.2. Середня максимальна та мінімальна температура повітря за 2022 р. (за даними метеопост Селятин)

Напрямок вітру у даному регіоні визначається розподілом атмосферного тиску повітря, атмосферою циркуляцією та напрямком гірських долин. Швидкість вітру має згладжений характер. Спостерігаються гірські вітри: фени та гірсько-долинні. Фени знижують вологість повітря та підвищують температуру. Гірсько-долинні вітри мають добову періодичність. Зокрема вдень вони дмуть вгору до гірських долин, вночі - навпаки.

Опади мають фронтальний характер та пов'язані із циклонами (рухаються із заходу на схід північними районами Європи та по лінії Балтійське море – центральна Європа). На даній території фронти переміщуються із північного заходу на південний схід. Кількість опадів коливається в межах 700-900 мм/рік (рис. 3.1.3), більшість їх випадає у теплий

період року. Характерними для даного регіону є зливові дощі, які викликають постійні паводки на річках. Між схилами південної та північної експозицій спостерігаються значні мікрокліматичні відмінності. Так, взимку на північних схилах утримується стійкий потужний сніговий покрив, тимчасом як на південних його практично немає. Середня потужність снігового покриву становить 10-50 см, місцями 100-120 см.

**Рис. 3.1.3. Середня річна кількість атмосферних опадів за 2022 р.
(за даними метеопост Селятин)**

Також для даного регіону характерні такі атмосферні явища, як тумани, ожеледь, мжичка, завірюхи, грози та град. Так, кількість днів із туманами становить 20-30 на рік. Це пов'язано із рельєфом, зокрема із розміщенням гірських долин відносно переважаючих напрямків вітру, висоти гір та лісистістю. Кількість днів із ожеледдю в середньому становить 3.

Головна річка регіону проходження пішохідного походу є Черемош. Тут ріка має гірський характер – вузька долина із крутими схилами покритими лісом. Заплава не розвинута та трапляється лише на окремих ділянках. Русло сильно звивисте. Ширина в межень від 10-15 м до 25-50 м. Глибина також змінюється – від 0,2-0,4 м до 1,0 м нижче по течії. Швидкість течії становить 1,5 м/с. При чому на окремих ділянках може збільшуватися до 3-3,5 м/с. Завдяки особливостям рельєфу в руслах прилеглих приток утворилася велика

кількість водоскидів та водоспадів. Основний тип живлення – атмосферні опади (Геренчук, 1978; Чорней, 2017).

До висоти 600-700 м схили переважно вкриті буковими та буково-ялицево-ялиновими лісами. До висоти 1150 м переважають буково-ялинові ліси, а вище ялинові та гірські луки (полонини).

Букові ліси приурочені до вологих ґрунтів та ростуть до висоти близько 850 м над р. м. Бук I класу бонітету. Підлісок рідкий. В ньому трапляються вовчі ягоди звичайні, ліщина звичайна, ожина змієподібна. У трав'яному покриві (20-25%) домінують маренка запашна, ожина гайова, кремена біла, зеленчук жовтий, лунарія оживаюча. Моховий покрив становить 20-25% площі.

Буково-ялицево-ялинові ліси займають порівняно більші площі. У підліску зустрічаються поодинокі кущі ожини сизої, малини, вовчих ягід звичайних, жимолості чорної. В трав'яному покриві тут переважають зубиця залозиста та бульбиста, маренка запашна, квасениця звичайна, поширені папороті: дріонтерис чоловічий, безщитник жіночий та інші. Моховий покрив складає близько 40% площі.

У ялицевих лісах площа під ялицею становить 80%. Підлісок відсутній. У трав'яному покриві домінують квасениця звичайна, ожина гайова, осока лісова, куничник тростиновий.

У структурі гірського травостою чітко виражена висотна поясність. Окрім того, на поширення луків вплинула господарська діяльність людини, оскільки формування лук відбулося на зведених лісових ділянках. Переважають справжні луки, які представлені формаціями: костриці червоної, мітлиці тонкої, вовчуга польового, конюшини середньої, костриці лежачої, тонконога альпійського. Також широке поширення тут мають фрагменти формацій пахучої трави звичайної, трясучки середньої, грястиці збірної, костриці лучної, тонконога лучного.

Для території характерні рослини, що занесені до Червоної книги України – плаун колючий (*Lucorodium annotinum*), баранець звичайний

(*Huperzia selago*) та одна із найрідкісніших орхідей України – надбородник безлистяний (*Epipogium arhyllum*). У долині потоку Смугар у складі угруповань вільхи сірої (*Alneta incanae*) та хвоща великого (*Equiseteta telmateiae*) зустрічаються гігрофільні види. На скелях росте велике різноманіття папоротей. Зокрема, багатоніжка звичайна (*Polypodium vulgare*), асплений волосоподібний (*Asplenium trichomanes*), асплений зелений (*A. viride*), фегоптерис з'єднуючий (*Phegopteris connectilis*), пухирник ламкий (*Cystopteris fragilis*). Міжгірські котловини зайняті населеними пунктами та густо заселені. 15-18 % земель розорані (Геренчук, 1978; Чорней, 2017).

Ґрунтовий покрив доволі строкатий, що визначається як геоморфологічними, так і кліматичними відмінностями території. Тут поширені бурі гірсько-лісові, дерново-буроземні, буроземно-підзолисті, подекуди дерново-підзолисті поверхнево-оглеєні ґрунти (URL: Вижницький національний природний парк). Залягають ґрунти на добре дренованих кислих материнських породах (делювіально-алювіальний карпатський фліш) заліснених схилів гірських хребтів.

Бурі гірсько-лісові. Профіль складений двома горизонтами: гумусовим та перехідним; зверху є лісова підстилка із середньою потужністю 3-5 см. Потужність гумусового горизонту становить 20-25 см, із слабким забарвленням та невиразною грудкуватою структурою. Перехідний горизонт забарвлений у жовто-бурий колір, жорсткуватий із горіхувато-грудкуватою структурою, що поступово переходить у материнську породу. Механічний склад даних ґрунтів переважно легко- та середньосуглинковий, часто щибенисті.

Дерново-буроземні ґрунти поширені переважно у низькогір'ї на безлісних ділянках, які довгий час використовувалися як природні кормові угіддя або орні землі. Ці ґрунти відзначаються наявністю дернового горизонту темно-бурого або темно-сірого кольору з бурим відтінком без ознак опідзолення. Ґрунтовий профіль має таку будову зверху вниз: 0-9 см спостерігається лісова підстилка темно-коричневого кольору; 9-27 см – гумусовий горизонт із

дрібногрудкуватою структурою сіро-коричневого забарвлення. Це горизонт поступово переходить в ілювіальний горизонт з горіхуватою структурою та на глибині 60-65 см змінюється материнською породою (вивітрені глинисті сланці).

Буроземно-підзолисті ґрунти відзначаються різко диференційованим профілем. Зокрема, зверху, до глибини 15-20 см розвинутий гумусово-елювіальний горизонт сірувато-бурого забарвлення; нижче – до глибини 35-40 см поширений елювіальний горизонт з міцною горіхувато-призматичною структурою. Далі цей горизонт переходить у материнську породу – важкі суглинки алювіального та делювіального походження. Сформовані дані ґрунти під ялицево-буковими лісами із надмірним зволоженням. У ґрунтотвірному процесі переважають явища вимивання та оглеєння (Казімір, Смага, 2013; Геренчук, 1978; Польчина, 2008).

В межах Покутсько-Буковинських Карпат розміщені Національний природний парк «Гуцульщина», Вижницький та Черемоський національні природні парки та Лунківський заказник. Також, є декілька природоохоронних територій. Окрім того, в горах розміщена велика кількість мальовничих водоспадів (Сикавка, Сріблясті), скель («Протяті Каміння», «Писаний Камінь», «Кам'яна Багачка»), перевалів (Німчич (586 м), Буковецький (810 м), Шурдин (1173 м) тощо). Найвищими вершинами в межах Покутсько-Буковинських Карпат є г. Ротило (1483 м) та г. Лунгуль (1377 м) (Маринич, 1989-1993).

3.2. Характеристика унікальних природних об'єктів для пішогодного маршруту

У межах Покутсько-Буковинських Карпат велику увагу привертають порожнини некарстового походження (або псевдокарстового чи кластокарстового). Такі природні форми найчастіше утворюються у товщах флішових грубоплитчастих та масивних пісковиках. Виходи міцних пісковиків (ямненської світи палеоцену) відпрепаровані ерозією з флішової

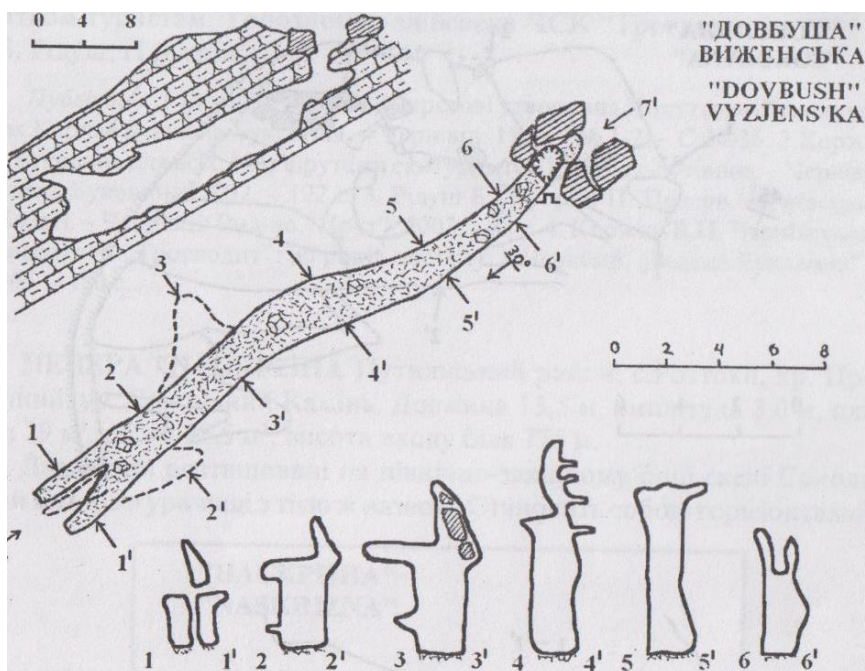
товщі, утворюють стрімчаки заввишки у десятки метрів. За карстово-спелеологічним районуванням територія відноситься до Скибового району, що відповідає Скибовій літотектонічній зоні, Складчасто-флішової провінції Карпатської карстово-спелеологічної області. Гірські породи, що тут карстуються відсутні. Однак, потужні пачки масивних пісковиків ямненської світи палеоцену на площі, що формують у ландшафті спелеолітологічні стрії відслонюються на південно-західних схилах та гребнях хребтів. Це масивні останці із стрімкими схилами, більшість із яких вміщують природні порожнини – печери, готи та каверни, що мають різний розмір та генезис. В межах Покутсько-Буковинських Карпат є близько 20 входів у печери. Морфологія інших порожнин носить ознаки корозійної роботи (Рідуш, 2010).

Далі опишемо основні із них по нашому пішохідному маршруту.

Печера Довбуша (рис. 3.2.1) – карстово-спелеологічна пам'ятка природи місцевого значення в Україні. Статус надано у 1984 році з метою збереження скельного комплексу із печерою, що розташована на схилі хребта Берізка, 1 км північно-східніше с. Підзахаричі. Печера є вертикальною похиленою тріщиною тектонічного походження в пісковиках, що видовжена із північного сходу на південний захід. Товстошаруваті сіро-темносірі грубозернисті пісковики належать до верхньострийської підсвіти верхньої крейди, закладену навхрест простягання літологічних світ складки Брусного. Довжина печери 22 м з шириною ходів до 1,5 м та висотою від 3 до 6 м. Ширина похиленої під кутом 20° на південний захід галереї не перевищує 1,5-1,8 м, висота – 4-6 м. Перебуває у підпорядкуванні ДП «Карпатський держспецлісгосп» (Розтоківське лісництво) загальною площею 0,1 га (Брусак, Бакун, 2011; Чорней, 2017).

Протяті Камені або Протяте Каміння та Соколове Каміння – група мальовничих скель, які є геологічною пам'яткою природи місцевого значення в Україні. Площа складає 2 га. Підпорядковується Розтоківському лісництву. Скелі знаходяться у Вижницькому районі Чернівецької області та розташовані

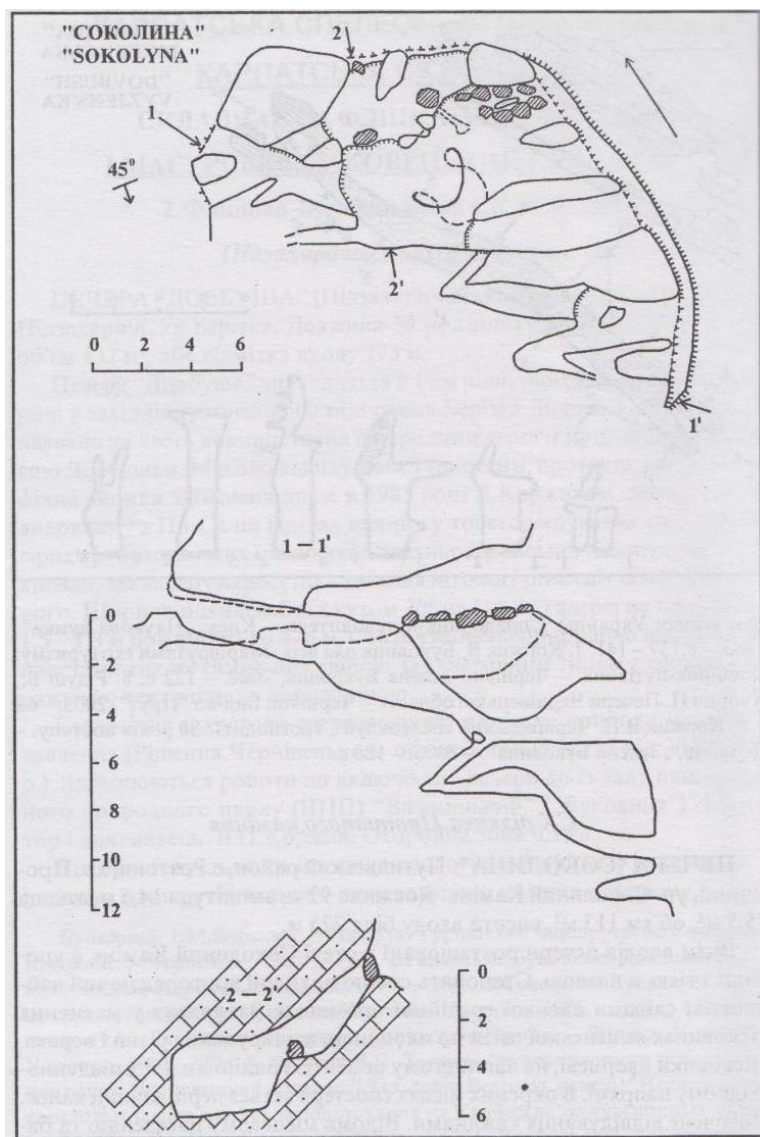
біля східної окраїни с. Хорови. Охоплюють середню частину хребта, який є межиріччям між долинами річки Виженки та потоку Смугарів.

Рис. 3.2.1. План Печери Довбуша (Коржик, 2007)

Скелі Протяте Каміння та Соколове Каміння утворені із потужних пластів пісковіку, сильно розчленованих. Значна частина цих пісковиків пронизана отворами та ходами. Цікавим та найвищим місцем скель є карстовий міст Соколине око. Його висота становить 40 м. В результаті ерозійних процесів в ній утворилася кам'яна арка. Також, у її підніжжі розміщена трикамерна печера «Соколина» (рис. 3.2.2), яка має довжину 92 м, амплітуда 145 м, площа 75,5 м², об'єм 113 м³. Висота входу біля 775 м. На вершині скелі утворився природне пониження з діаметром та глибиною близько 0,7 м (Коржик, 2007).

Печера є крутонахиленим лабіринтом зі слідами давньої ерозійної промивки. Кварцові пісковики на вапнистому цементі залягають під кутом 45° у південно-східному напрямку. В деяких місцях спостерігається періодичний капіж. Комплекс природних порожнини в урочищі Соколове Каміння закладені вздовж тріщин наверствування та генетично із ними пов'язані. Топозйомка здійснена ЧСК «Троглодит» у 1991 році (Коржик, 2007).

Рис. 3.2.2. Печера «Соколина» (Коржик, 2007)

Скеля Сокільська - геологічна пам'ятка місцевого значення (рис. 3.2.3), що розташована на лівому урвистому схилі долини р. Черемош в межах с. Великий Рожин Косівського району Івано-Франківської області. Приурочений до Передкарпатського прогину, а саме Бориславсько-Покутського покриву. Скельні виходи порід висотою від 50 до 70 м на протязі 250 м. Масивні виходи пісковиків верхнього палеоцену (ямненська світа монтьського-танетського регіоярусів віком 55 млн.р.) утворюють нижню частину відслонення. Товща зеленоколірного тонкоритмічного флішу нижнього еоцену (манявська світа іпрського ярусу віком 50 млн. р.) залягає вище. Далі прослідковується товща плитчастих окремянілих алевролітів. Їх вік складає 45 млн. р. Алевроліти цієї товщі відносять до середнього еоцену

(вигодська світа лютетського-бартонського ярусів). Товща зелених аргілітів верхнього еоцену (бистрицька світа бартонського-приабонського ярусів, віком 40 млн. р.) завершує розріз. В загальному, потужність порід еоцену в розрізі становить 110 м. Тріщини в породах вигодської світи мають гравітаційне походження та виповнені нептунічними дайками пісковіку різної величини зерен потужністю 20 см та протяжністю в перших метрах (Калінін, 2006).

Рис. 3.2.3. Скеля Сокільська (фото виконане автором)

В цьому районі відслонюються флішові утворення, які характерні для структур Покутсько-Бориславського покриву. Ці відслонення на південному заході утворюють серію поверхневих антиклінальних складок (так звані «Покутські складки») (Калінін, 2006; Палюх, 2010).

Гірський перевал **Німчич або Турецька Вершадь** розташований у Вижницькому районі Чернівецької області на вододілі річок Виженка та Черемош. Висота становить 580 м над р. м. Через крутосхилі схили прокладена серпантинова дорога. Раніше, через перевал проходила автодорога Чернівці – Вижниця – Путила. Однак, після того, як з'явилася нова автодорога через м.

Вижниця – Підзахаричі – Хорови, яка проходить вздовж Черемошу, перевалом майже не користуються. Недалеко від перевалу є виходи залізистих мінеральних вод. Північно-східні схили перевалу належать до Вижицького національного природного парку. Німчич є об'єктом туризму з якого здійснюють пішохідні маршрути (Маринич, 1989-1993).

Смугарські водоспади

Потік Смугар розташований у південно-східній частині с. Розтоки Вижицького району Чернівецької області. Протікає Передкарпатським прогином, а саме в межах Покутсько-Буковинського покриву. Цей об'єкт приурочений до природних утворень середнього еоцену, вигодської світи віком 45 млн. р. Долина-ущелина потоку Смугар закладена вздовж простягання основних складок та врізана на 15-30 м. Лівий урвищний борт прорізають бічні притоки на яких сформувались три значні водоспади – Верхній Гук, Великий Гук та Середній Гук. У руслі потоку Смугар утворилося також два водоспади – Дівочі сльози (висота 10 м), Ворота (висота 3 м) та Нижній Гук (висота 8 м, довжина 30 м). Водоспади прорізають пачки товстошаруватих пісковиків та різноритмічного зелено-сірого флішу. Такі відклади характерні для південно-західної частини Покутських структур. Територія юридично входить до складу національного природного парку «Вижицький» та є геологічною пам'яткою місцевого значення (Гілецький, 2013; Калінін, 2006; Чорней, 2017).

Висновки до 3-го розділу

Гірський масив Покутсько-Буковинських Карпат розташований у зовнішній смузі Українських Карпат в межах Івано-Франківської та Чернівецької областей. У геоструктурному відношенні територія охоплює внутрішні частини Передкарпатського крайового прогину (Бориславсько-Покутський покрив та Більче-Волицька зона) та покривно-складчасті споруди Зовнішніх Карпат (Скибовий покрив). Рельєф Покутсько-Буковинських

Карпат представлений системою паралельних невисоких хребтів-антикліналей із широкими гребнями та спадистими схилами. Ці хребти розділені долинами-синкліналями, вздовж яких тягнуться села.

Кліматичні особливості, в основному, визначає висота над рівнем моря та рельєф місцевості. Клімат цієї частини Покутсько-Буковинських Карпат помірно континентальний, з достатнім та надлишковим зволоженням, літо не спекотне, м'яка зима та тепла осінь.

Гірські хребти даної території порізані притоками Черемошу, яка є найбільшою в регіоні з вузькою долиною, крутими схилами покритими лісом. До висоти 600-700 м схили переважно вкриті буковими та буково-ялицево-ялиновими лісами. До висоти 1150 м переважають буково-ялинові ліси, а вище ялинові та гірські луки (полонини). Ґрунтовий покрив доволі строкатий та представлений бурими гірсько-лісовими, дерново-буроземними та буроземно-підзолистими, подекуди дерново-підзолисті поверхнево-оглеєними ґрунтами.

В межах Покутсько-Буковинських Карпат розміщені Національний природний парк «Гуцульщина», Вижницький та Черемоський та Лунківський заказник. Також, є декілька природоохоронних територій. Окрім того, в горах розміщена велика кількість мальовничих водоспадів (Сикавка, Сріблясті), скель («Протяті Каміння», «Писаний Камінь», «Кам'яна Багачка»), перевалів (Німчич (586 м), Буковецький (810 м), Шурдин (1173 м) тощо). Найвищими вершинами в межах Покутсько-Буковинських Карпат є г. Ротило (1483 м) та г. Лунгуль (1377 м).

РОЗДІЛ 4

ПРИКЛАД ПІШОХІДНОГО МАРШРУТУ ТУРИСТСЬКО- КРАЄЗНАВЧОГО ГУРТКА

4.1. Підготовча робота із організації пішохідного маршруту

Подорож до Покутсько-Буковинських Карпат здійснювалась учасниками гуртка «Пішохідний туризм» Чернівецького обласного центру туризму, краєзнавства та екскурсій учнівської молоді (ЧОЦТКЕУМ).

Перед виходом на пішохідний маршрут необхідно оформити відповідні маршрутні документи. Найперше – це дозвіл. Дозвіл на організацію категорійного походу за межі своєї області беруть у МКК обласної дитячої туристично-екскурсійної станції за місяць до початку подорожі. Для одержання такого документу в МКК необхідно подати маршрутний лист або маршрутну (заявочну) книжку (додаток А), підписану та завірену печаткою установи, яка відправляє групу. Також надають копію наказу про проведення пішохідного маршруту, призначають керівника та заступника подорожі, пред'являють медичні довідки про стан здоров'я учасників та кваліфікаційні документи, що підтверджують рівень спортивно-туристської підготовки кожного члена групи.

У заявочній книзі зазначають план подорожі, список групи та розподіл обов'язків, схему маршруту, матеріальне забезпечення групи (групове та особисте спорядження), раціон харчування та кошторис витрат, у разі надзвичайних обставин, відхилень від маршруту та графіку руху, погіршенні погодних умов чи нещасних випадків вказують певні заходи.

Основним та обов'язковим документом який засвідчує проходження пішохідного маршруту є звіт. Звіт складається із змісту, анотації, додаткових відомостей про експедицію, відомостей про район подорожі, графіку руху та технічного опису маршруту, картографічного матеріалу, краєзнавчої та дослідницької роботи по маршруту, підсумків, рекомендацій, додатків та списку літератури.

Зміст є частиною довідково-пошуково апарату та відтворює загальну структуру звіту із вказівкою сторінок розділів. *Анотація* розкриває короткий виклад звіту та виглядає наступним чином.

Географічна експедиція Чернівецького обласного центру туризму, краєзнавства та екскурсії учнівської молоді гуртка «Пішохідний туризм» здійснила похід II ступеня складності в складі 10 осіб, під час літніх канікул 2020 року в межах Вижницького району Чернівецької області, Косівського району Івано-Франківської області.

Попередньо було здійснено моніторинг стану здоров'я вихованців та консультації з батьками до та після походу у 10-тиденний термін. Попередньо провівши інструктаж з техніки безпеки, правил поведінки в горах, дотриманням карантинних вимог помаранчевої зони, правил дорожнього руху і обстежившись у сімейних лікарів на наявність ознак захворюваності вийшли на маршрут.

Загальною метою подорожі стало ознайомлення з природними особливостями краю. Зокрема географічним розташуванням пам'яток природи та урочищами даної частини Покутсько-Буковинських Карпат, збором цікавого фотоматеріалу. Також, важливим завданням було дізнатися детальніше про характерні риси місцевості та оцінити туристичний і природно-культурний потенціал даного району подорожі. На основі зібраної інформації охарактеризувати цікаві та привабливі місця Карпатської частини Буковини та Передкарпаття з точки зору фольклору та пам'яток природи. Важливим завданням експедиції було відпрацювання пішохідних навичок та побуту у польових умовах, узагальнити набуті туристичні знання.

Довідкові відомості про експедицію.

- 1. Вид туризму:** пішохідний ;
- 2. Ступінь складності:** II ступеня складності;
- 3. Термін проведення:** 01.08 - 06.08.2020
- 4. Схема маршруту:** м. Вижниця – печера Довбуша – перевал Німчич - урочище «Протяте Каміння» - скеля «Соколине око» - г. Яковівчувська -

Смугарські водоспади - с. Підзахаричі – с. Великий Рожен - хребет Сокільський - с. Малий Рожен - с. Тюдів - м. Вижниця.

5. Аварійний вихід з маршруту. с. Підзахаричі - с. Тюдів.

Вихід на маршрут та зручний під'їзд у м. Вижниця, з обласного центру м. Чернівці можливий потягом та маршрутним транспортом, також із Івано-Франківської області з м. Косів автобусом.

Загальна протяжність маршруту – $66 \text{ км} \times 0.2 \text{ коефіцієнт} = 79,2 \text{ км}$

6. Тривалість подорожі: 6 днів;

7. Зміни маршруту : похід пройдено без змін;

8. Список групи: додається (табл. 4.1.1);

9. Назва та шифр МКК: МКК закладів освіти 224-00-21032000

Маршрутний лист

Режим роботи медичних закладів:

Медичні пункти – м. Вижниця. с. Розтоки, с. Підзахаричі, с. Тюдів та с. Кути. Режим роботи: Пн-пт 9.00-18.00.

Контрольно-рятувальні служби – м. Вижниця ГПРВ У ДСНС у Чернівецької області: тел. +380979000802; режим роботи: Пн-Пт 8.00-17.00, на випадок надзвичайної ситуації – цілодобово.

Красознавча мета: зібрати інформацію про район подорожі, географічне розташування, зробити опис цікавих природних об'єктів по яких пролягає схема маршруту та ознайомитись із культурною спадщиною нашого краю для подальшого проходження даним маршрутом іншими учасниками туристичних груп. Висвітленні цікавих локацій в соціальних мережах для розповсюдження інформації про красу Покутсько-Буковинських Карпат, для відтворення опису на уроках географії, українознавства, у віршах та оповідях своїм друзям та близьким.

Склад групи

<i>№ п.п</i>	<i>Прізвище ім'я</i>	<i>Рік народження</i>	<i>НЗ, гурток</i>	<i>Домашня адреса</i>	<i>Обов'язки в групі</i>
1	Дячук Світлана Іванівна	22.11.1986	Керівник гуртка	с. Іспас	Керівник групи
2	Бежнар Богдана	2004	ЧОЦТКЕУМ Пішохідний туризм	с. Іспас	хронометрист
3	Войтун Анна	2003	ЧОЦТКЕУМ Пішохідний туризм	с. Іспас	повар
4	Кузь Анна	2002	ЧОЦТКЕУМ Пішохідний туризм	с. Іспас	дослідник
5	Мензак Юрій	2003	ЧОЦТКЕУМ Пішохідний туризм	с. Черногузи	костровий
6	Товтинюк Олексій	2003	ЧОЦТКЕУМ Пішохідний туризм	с. Черногузи	костровий
7	Палій Богдана	2003	ЧОЦТКЕУМ Пішохідний туризм	с. Іспас	повар
8	Малиш Давид	2003	ЧОЦТКЕУМ Пішохідний туризм	с. . Іспас	завгосп
9	Скрипчук Олександр	2002	НВК Мигово	с. Мигово	медик
10	Меленко Аліна	2001	НВК Мигово	с. Мигово	повар

Для того, щоб краще організувати пошуково-дослідницьку роботу, підвищити її значення та ефективність юні туристи-краєзнавці повинні вміти вести польовий щоденник, який є основним робочим документом походу.

Щоденник є літописом походу. Тому всі записи в ньому повинні бути чіткими, лаконічними та повними.

Від специфіки виду спостережень залежить форма запису в польовому щоденнику. Обов'язковим є відображення хронометражу ходових днів.

Ще у молодших класах школи учні набувають навичок ведення щоденника природи. В подальшому при вивченні географії ці навички зміцнюються і розширюються. Особливо на екскурсіях і в тренувальних походах школярі набувають навичок ведення польового щоденника. А у багатоденних туристських походах ці навички вдосконалюються.

Записуючи в щоденник розповіді, треба вказувати не тільки прізвище, ім'я та по батькові, а й домашню адресу людини, зі слів якої записано розповідь. Записується лише те, що за змістом стосується теми дослідження.

У щоденник записують пізнавальну та побутову тематику походу, цікаві епізоди, власні роздуми про прожите, побачене та почуте.

Формат і обсяг польового щоденника довільні. Зазвичай використовують загальний зошит з твердою обкладинкою, який необхідно зберігати у водонепроникному чохлі (поліетиленовому пакеті). Записи бажано вести простим олівцем. В разі поганої погоди рекомендується користуватися додатковим записником, щоб потім перенести замітки у щоденник.

Записи у щоденник записують поступово у процесі спостережень, а ввечері після чергового денного переходу на вечірньому привалі їх обробляють. Для цього на сторінках щоденника залишають широкі поля для заміток, доповнень та висновків.

Ведення щоденника під час походу рекомендується виконувати всім членам туристської групи по черзі, з метою навчити учнів вести щоденник і викладати на папері побачене і почуте. Чудовою практикою є колективне читання записів щоденника біля вечірнього багаття. Це дозволить доповнити щоденник, дисциплінує авторів і стимулює сумлінне ставлення до ведення записів, допомагає зробити їх змістовними, яскравими, образними і цікавими.

По можливості записи у щоденнику ілюструються малюнками та схемами, що відображають типовий для даної місцевості ландшафт, пошуково-дослідницьку роботу групи, відпочинок, розваги, похідне життя, зустрічі з цікавими людьми, екскурсійні об'єкти. Під малюнками та схемами підписують прізвища виконавців.

4.2. Графік руху та технічний опис маршруту

Від уміння туристів правильно розподіляти час і свої сили, підбирати темп і порядок руху групи, навичок пересуватися різноманітним рельєфом і володіння технічними прийомами подолання природних перешкод залежить успішне проходження походу. Кожний похід, найперше, розпочинається з переїзду до початкового пункту маршруту.

І день (01.08.2020)

Маршрут розпочався у м. Вижниця з реєстрації в гірських рятувальників державної служби надзвичайних ситуацій (ДСНС) (Додаток Б, фото 1) та пролягав повз пансіонат «Черемош» по азимуту 280°. Через 500 метрів, зупинка біля цікавого культурного об'єкту – музею славетного співака Буковини - Назарія Яремчука (додаток Б, фото. 2).

Музей-садиба народного артиста України Назарія Яремчука знаходиться у м. Вижниця. Створений у батьківському домі сестрою Назарія Катериною, та названий нею на честь найвідомішої з пісень Яремчука – «Смерекова хата». Тут пройшло дитинство та молодість співака.

Будинок розташований у центрі присілка Рівня, побудований у типовому буковинському стилі – одноповерховий, з високим черепичним дахом. Наразі, дах замінено та прикріплено меморіальну табличку, яка є свідчення того, що тут проживав Назарій Яремчук. В музеї представлені експонати – сімейні реліквії родини Яремчуків. Зокрема, меблі, фотографії, особисті листи співака, журнальні та газетні вирізки, вишиванку та його

сценічні костюми. При вході увімкнений магнітофон із записом пісень співака. На стінах розвішані афіші концертів та колекція платівок різних етапів творчості. Спальня прикрашена родинними портретами. На горіщі збережені книги родини Яремчуків, шкільні та студентські зошити Назарія (Герегова, 2022).

Рис. 4.1.1. Печера Довбуша (фото виконане автором)

Музей мистецьких робіт народної художниці Ксенії Колотило розташований у селі Підзахаричі Чернівецької області та був заснований у травні 1995 р. з метою збереження її творів. Варто вказати на те, що виставки народної майстрині за її участю були представлені у багатьох європейських країнах: Австрії, Німеччині, Бельгії та Нідерландах.

Тією ж дорогою дійшли до порогу на річці Черемош – Гамованки, яку червневі повені цьогоріч сховали під своїми водами. Далі маршрут проходить гірською вивізною дорогою – підйом до Печери Довбуша. До печери прокладена стежка, яка продовжується до хребта Берізка. Вийшовши на гребінь хребта, дорога приведе до геодезичного знаку. Внизу від нього, серед

величезних кам'яних брил, знаходиться печера. Біля неї нагромадження встановлена табличка «пам'ятка природи». За цією табличкою знаходиться вхід до печери, яка простягається на 27 м. Час підйому становив в середньому 3 години (рис. 4.1.1).

Далі наша група за азимутом 120° піднялась маркованим маршрутом до перевалу Німчич (586,3 м). Протяжність маршруту від Печери Довбуша до перевалу Німчич становила 7,3 км. Вийшовши на хребет (рис. 4.1.2), праворуч перед нами внизу простягнулося село Розтоки та річка Черемош. Спустившись у видолинку по руху стежки дорога прямувала у гору на гребінь хребта «Берізка». Тут за азимутом 170° проходимо найвищою точкою маршруту по горі Верхоріччя (834 м). Притримуючись шляху яким часто проходять туристи та грибники спускаємось до перевалу Німчич та розбиваємо табір (додаток Б, фото 3). Маршрут частково проходить територією Вижницького національного природного парку. Прямуюємо вгору за течією й керуємося вказівниками. Стрімка стежка з перевалу Німчич виведе прямо до мальовничого скельного масиву, який має назву Протяте Каміння.

*Рис. 4.1.2. Панорамний вид над р. Черемош та с.Розтоки
(фото виконане автором)*

На вершині перевалу Німчич нас зустрічають руїни старої радянської туристичної бази або ресторану, а неподалік розташований невеликий сучасний туристично-відпочинковий комплекс "Німчич" із гірськолижним комплексом, який має декілька витягів. Також тут знаходяться альтанки для відпочинку, сувенірний ринок, науково-пізнавальні стенди з туристично-краєзнавчою інформацією про Гуцульщину та Буковину. Майже увесь гребінь хребта покритий лісом впереміш з полонинами, звідси відкриваються неймовірні краєвиди на долину Черемоша.

Впродовж дня групою пройдено 12 км. Чистий ходовий час становить 5 год. Схема руху маршруту представлена на рис. 4.1.3.

Умовні позначення:

- - маршрут;
- - фото на маршруті

Рис. 4.1.3. Схема маршруту першого дня походу

II день (02.08.2020)

Початок маршруту розпочався за азимутом 170° від перевалу Німчич. Дорога до геологічної пам'ятки природи місцевого значення – скель «Протяте

Каміння» та «Соколине око». Протяжність маршруту в обидва боки – 7,5 км. Від перевалу у південному напрямку прямує дорога, що починається поруч із рестораном й оминає бугельний підйомник. Поряд із бугелем встановлено два пам'ятники - Радянському солдату та писанці. У цьому місці пересіклися Радянська символіка і етнос. Через півтора кілометри по бетонній бруківці, розміщена маленька каплиця. Від цієї каплички наш маршрут продовжується різким поворотом на право – крутим підйомом на хребет (додаток В, фото 1). Далі шлях проходить його гребнем. Виходимо на найвищу вершину маршруту – гору Просічну (913 м). За азимутом 160° з вершини прямуємо по хребту та спускаємося на галявину. Навколо цієї галявини, невеликими групами на схилі хребта знаходиться розкидана система скельних утворень «Протяте Каміння» (рис. 4.1.4). На галявині розкладаємо табір (додаток В, фото 2).

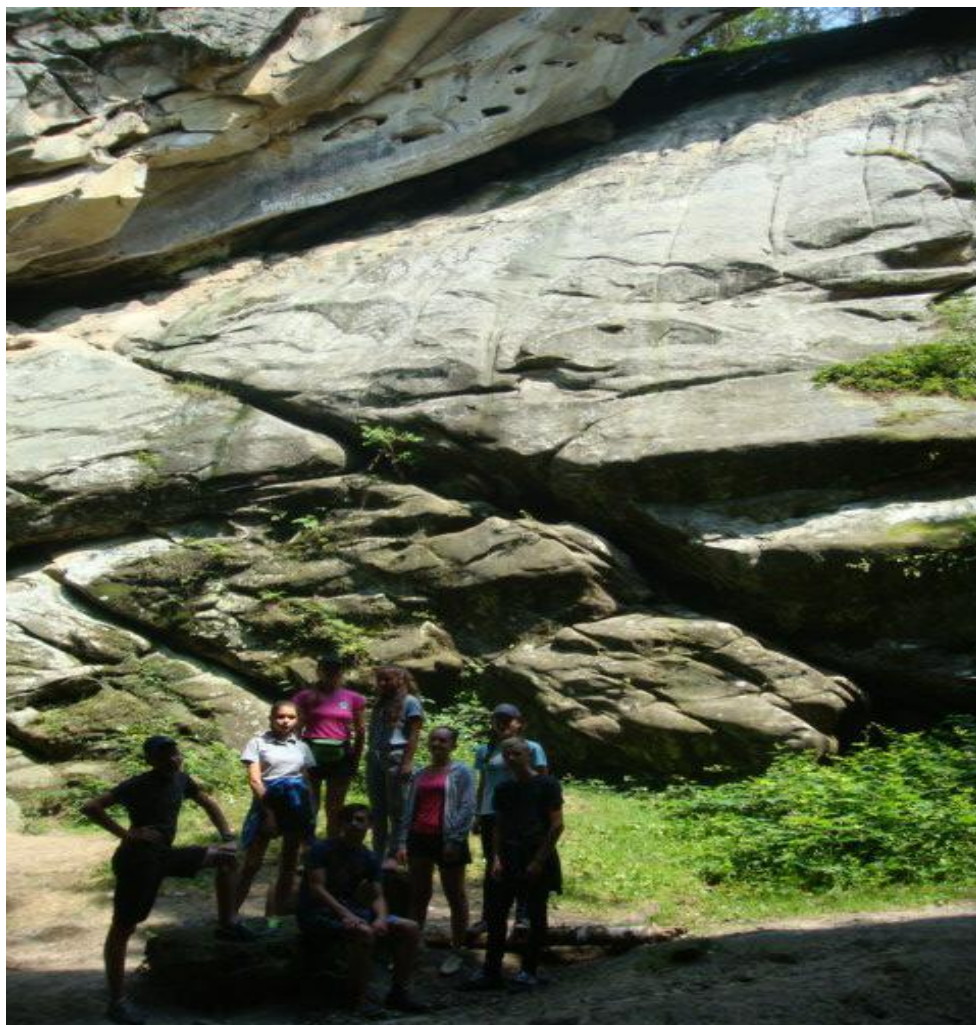
Рис. 4.1.4. Урочище «Протяте Каміння» (фото виконане автором)

Дістатися до скелі «Соколине око» (рис. 4.1.5) можна від галявини стрімкою стежкою праворуч на північний захід у ліс. Траверсна стежка пролягає повз мальовничі скельні відслонення круто нахилених ямненських пісковиків. Більшість цих пісковиків відзначаються наявністю значних отворів чудернацької форми.

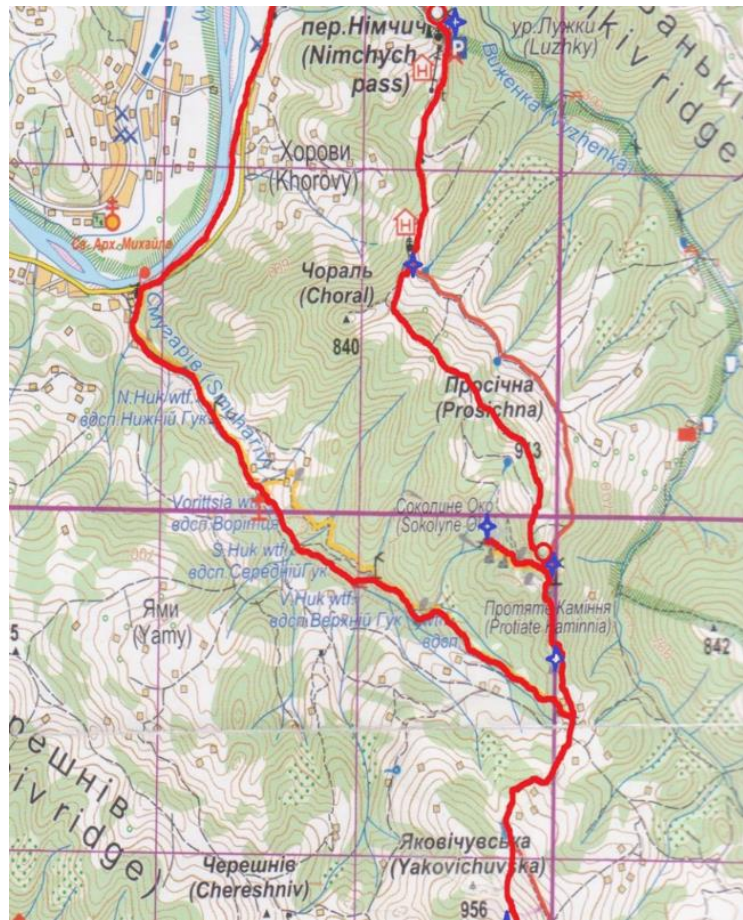

У цей же день зі скель «Протяті Камені» за азимутальним рухом 270° нами виконано радіальний вихід на гору Яковічувська (956м) (додаток Б, фото 3). Підйом до хреста та вшанування пам'яті полеглих воїнів УПА та учасників АТО. Повертаємось до табору та відпочиваємо.

Впродовж дня групою пройдено 12 км. Чистий ходовий час становить 4 год. Схема руху маршруту представлена на рис. 4.1.6.

*Рис.4.1.5. Під скелею «Соколине око»
(фото виконане автором)*

Умовні позначення:

- маршрут;
- фото на маршруті

Рис. 4.1.6. Схема маршруту другого дня походу

III день (03.08.2020)

Ходовий день розпочався із крутого спуску за азимут 350° праворуч від галявини «Протятого Каміння» до вказівника-розвилки, на якому вказано протяжність даного відрізка маршруту - 2.9 км. Далі прямуємо від вказівника за азимутом 170° . По дорозі поповнюємо запаси питної води та повертаємо праворуч у пролісок. З цього місця розпочинається стрімкий спуск до каскаду водоспадів урочища «Смугарів». Маршрут проходить за маркуванням ґрунтовою траверсною дорогою через лісок за азимутом 300° (рис. 4.1.7; додаток Г, фото 1).

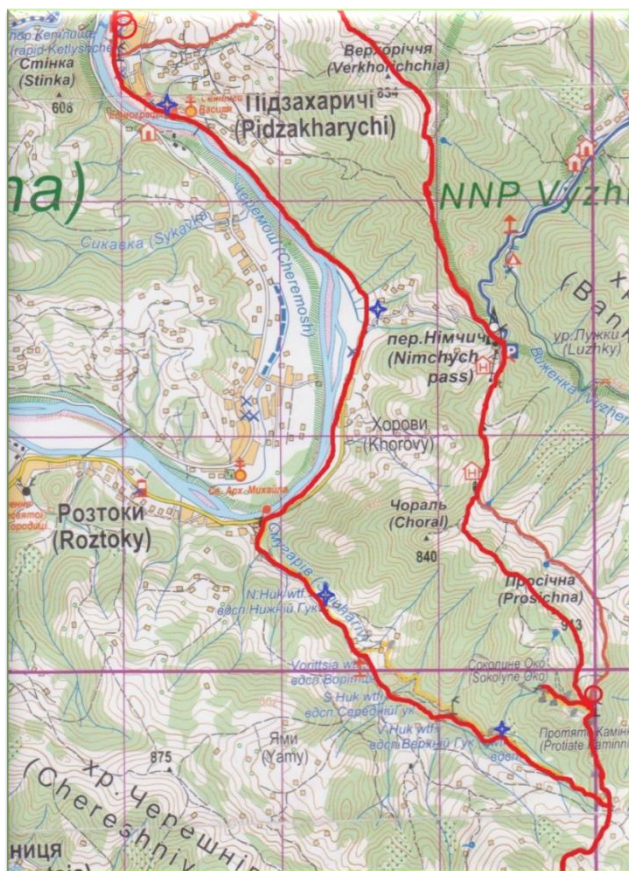

***Рис. 4.1.7. Траверна дорога до урочища «Смугарів»
(фото виконане автором)***

Слід зауважити, що спуск по траверсній дорозі виявився складним. Червневі повені повалили сухостій, створивши природні перешкоди на траверсі. Урочище «Смугарів» складається із каскаду водоспадів, що розташовані вздовж течії річки Смугар - правої притоки р. Черемош поблизу с. Розтоки. Висота водоспадів складає від 3 до 19 м. Інколи їх називають ще Буковинськими водоспадами (налічується понад 8). Річка Смугар прорізає виходи потужних пісковиків, вапняків та сланців на виходах яких і утворилися водоспади. Першим водоспадом по нашому маршруту є Верхній Гук, далі Середній Гук (додаток Г, фото 2), Сич, Ковбер та інші. Завершує каскад водоспад Ворота. Пройшовши Буковинські водоспади продовжуємо рух руслом однойменної річки, та виходимо на асфальтовану автомобільну дорогу, яка сполучає населені пункти Вижниця та Путила. За азимутом 50° від дорожнього вказівника повертаємо праворуч і рухаємось цією дорогою селом Підзахаричі, дотримуючись правил дорожнього руху. У селі на галявині зупиняємось на відпочинок. Далі за азимутом 320° у селі звертаємо з дороги до краєзнавчого музею Ксенії Колотило. Проходимо далі по маршруту, сходимо з дороги на галявину та розбиваємо табір.

Впродовж дня групою пройдено 13 км. Чистий ходовий час становить 4 год. Схема руху маршруту представлена на рис. 4.1.8.

Умовні позначення:

- – маршрут;
- – фото на маршруті

Рис. 4.1.8. Схема маршруту третього дня походу

IV день (04.08.2020)

Вихід на маршрут розпочався за азимутом 340° та поповнення продовольчих запасів у місцевих магазинах у с. Розтоки. Притримуючись правої сторони дороги, близько вигину річки Черемош, рухаємось до Сокільських скель повз пам'ятник Т.Г. Шевченку (рис. 4.1.9).

Сокільська скеля, яку також ще називають Тюдівська скеля або Тюдівська стінка є скелястим урвищем флішового типу та популярним туристичним об'єктом в Україні. Висота становить 100 м, довжина 250 м. У деяких частинах скелі збереглися кам'яні осипища. Біля підніжжя, а саме

південного схилу Тюдівської стінки розташований водоспад Сикавка на невеликому потічку з назвою Сикавка (ліва притока річки Черемош).

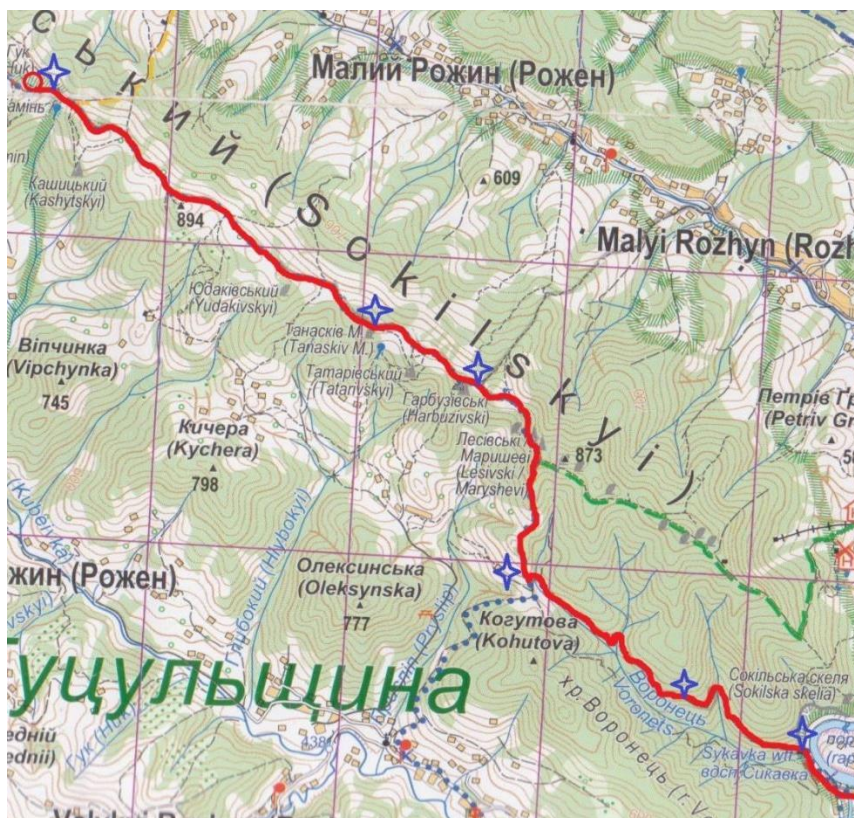
Звідси ж проходимо за азимутом 290° , виходимо на стежку, яка стрімко піднімається вгору, та притримуємося маркування. Дана ділянка маршруту є складною, оскільки підйом стежкою крутий.

Рис. 4.1.9. Пам'ятник Т.Г. Шевченку (фото виконане автором)

Серпантин маршруту перетинають невеликі потічки з можливістю поповнення запасів води. Крутий підйом на хребет закінчується галявиною, яка є початком полонини. З хребта повертаємо ліворуч у ліс до г. Когутова. Звідси беремо азимут 350° на хребет праворуч. Враховуючи постійний підйом та можливу втомленість учасників експедиції доцільно частіше робити привали. Далі маршрут проходить гребенем Сокільського хребта. Час від часу лісисту місцевість змінюють відкриті простори з чудовими краєвидами на долину р. Черемош. Ця ділянка маршруту не складна – без крутих підйомів та спусків. Рухаючись маркованим маршрутом підходимо до перших скельних відслонень (додаток Г, фото 3). Також по дорозі можна побачити кілька колиб, але більшість з них в поганому стані. Продовжуємо рухатись по маршруту, дійшовши скелі Камін розкладаємо табір (додаток Д, фото 1).

Впродовж дня групою пройдено 7 км. Чистий ходовий час становить 3,5 год. Схема руху маршруту представлена на рис. 4.1.10.

Умовні позначення:

- - маршрут;
- - фото на маршруті

Рис. 4.1.10. Схема маршруту четвертого дня походу

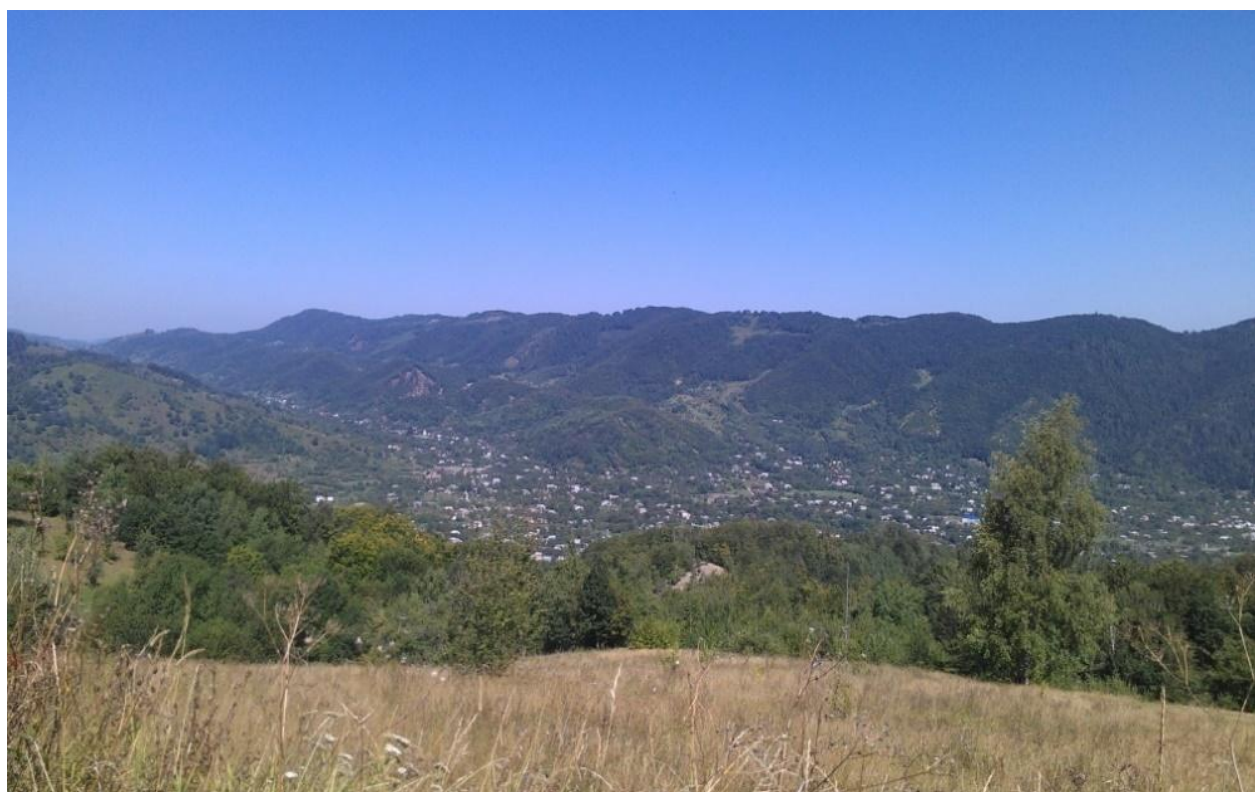
V день (05.08.2020)

Максимальна висота на хребті Соکیلському складає 940 метрів, довжина - близько 15 км. Простягається з північного заходу на південний схід між долинами річок Рибниця та Черемош, через території сіл Тюдів, Малий Рожин, Великий Рожин, Яворів, Бабин, Соколівка. Попри незначну висоту тут надзвичайно красиво та є багато оглядових точок (рис. 4.1.11). З самої вершини хребта відкриваються краєвиди на Ігрець, Писаний камінь, а за хорошої погоди можна побачити обриси обсерваторії на горі Піп Іван Чорногірський. Територія входить до національного природного парку «Гуцульщина». Середня частина хребта відзначається наявністю велетенських кам'яних

скель-останців, складених пісковиками. Найбільші з них це «Свинський гук», «Кашицький камінь», «Ведмежі ворота», «Тутурівський камінь» та «Чортів палець».

Впродовж цього дня нашою групою було виконано декілька радіальних маршрутів до скель (усього їх є понад 20) (додаток Д, фото 2). Дані скелі підіймаються на висоту від 20 до 40 м. Також за цей час проведено ряд спостережень та досліджень місцевості.

Рис. 4.1.11. Панорама із Сокільського хребта на с. Малий Рожан та хребет Хоминський (фото виконане автором)

Скеля «Свинський Гук» (рис. 4.1.12). «Гук» на гуцульському діалекті означає свиняче рильце. Ця локація знаходиться серед лісу, тому до неї важче дістатися. Поблизу «Свинського Гука» є скеля «Сирник», в якій є цілі коридори печер. По цих коридорах можна спуститися до підніжжя скелі, або ж піднятися на гору. У підніжжя скелі «Свинський гук», що знаходить нижче від нашого табору, розмістився тренувальний табір, який продемонстрував нам свої навички зі скелелазіння.

«Кашицький камінь» (або камінь Тигр, він же Голова Довбуша) є однією з найпопулярніших локацій на Сокільському хребті. Скеля має висоту 40 метрів на яку, відносно, легко залізти. Камінь легко впізнати по УНСО-вському прапорі, який встановлений на вершині. Під скелею є місця під намети та ватру. Однак поблизу немає води.

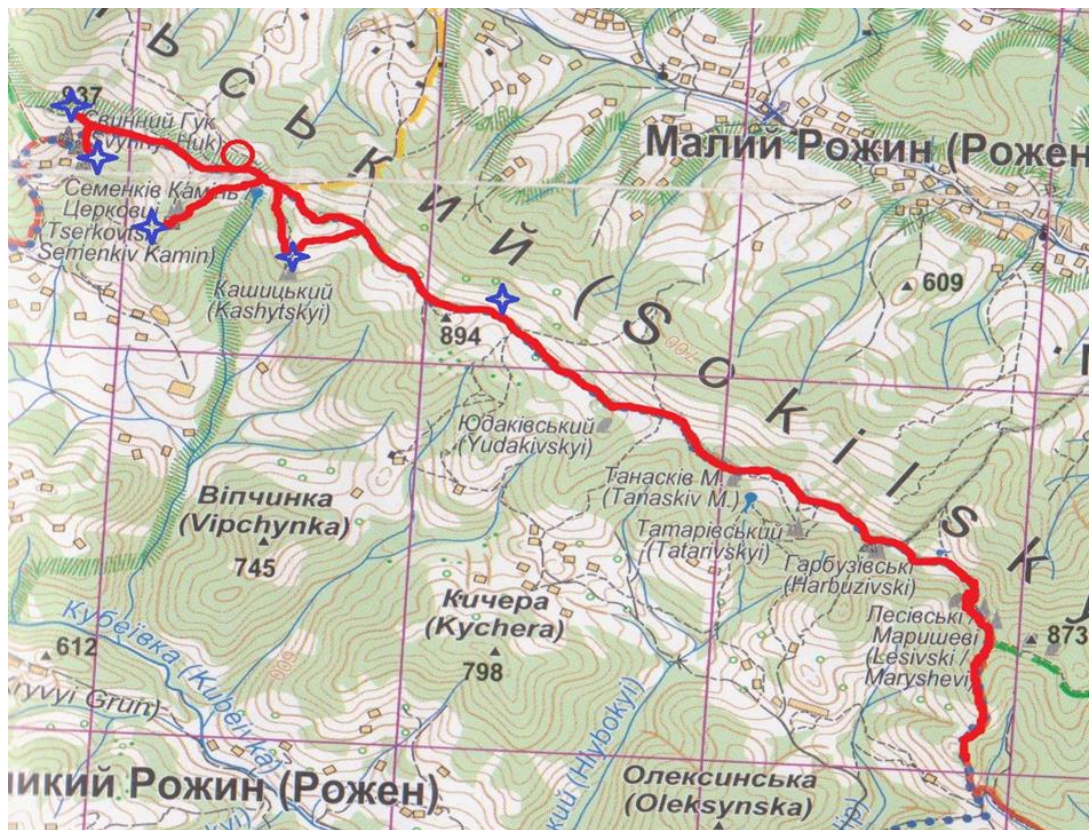
Рис. 4.1.12. Скеля «Свинський гук» (фото виконане автором)

На скелі «Лисівський» або «Тутурівський камінь» археологами були виявили петрогліфи, так звані наскельні малюнки, що викарбувані в стародавні часи (Кравчук, Брусак, 2021).

Сокільський хребет є однією з перлин Покутсько-Буковинських Карпат. У сезон тут можна збирати лісові ягоди, гриби та лікувальні трави.

Впродовж дня групою пройдено 8 км. Чистий ходовий час становить 3 години 40 хвилин. Схема руху маршруту представлена на рис. 4.1.13.

Умовні позначення:

- - маршрут;
- - фото на маршруті

Рис. 4.1.13. Схема маршруту п'ятого дня походу

VI день(06.08.2020)

Розпочинається спуск із Сокільського хребта за азимутом 110° у реверсному напрямку через лісисту місцевість (рис.4.1.14). Поступовий спуск виводить на галявину з якої проглядається село Малий Рожен. З цього місця рухаємось за азимутом 40° до села. Далі стежка виводить на ґрунтову дорогу, яка переходить у лісовивізну. Темп руху досить швидкий. За азимутом 120° маршрут проходить ґрунтовою сільською дорогою та прямує до села Тюдів (рис. 4.1.15). Село Тюдів має регулярне автобусне сполучення з містами Івано-Франківської та Чернівецької області. Відстань до найближчої залізничної та автобусної станції Вижниця становить 5 км. Через село проходить автомобільна дорога регіонального значення Р 62 Чернівці - Криворівня та автомобільний шлях, що має територіальне значення Т 2601 Чернівці - Путила

з можливістю доїзду до українсько-румунського кордону. Звідси за азимутом 40° асфальтною дорогою міжміського значення через село Тюдів дістаємось останньої точки нашого маршруту - міста Вижниця, де і завершується пішохідний похід II ступеня складності.

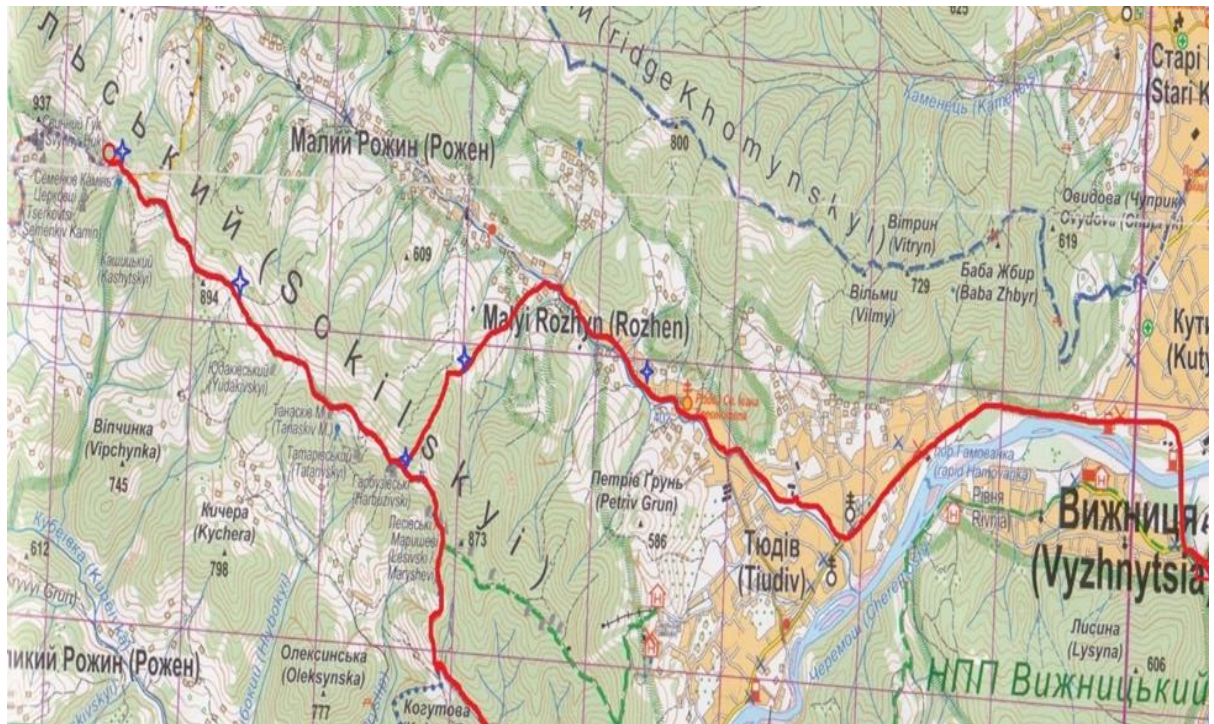
Рис. 4.1.14. Спуск з хребта Сокільський (фото виконане автором)

Рис. 4.1.15. Вихід у село Тюдів (фото виконане автором)

Впродовж дня групою пройдено 11 км. Чистий ходовий час становить 2 години 40 хвилин. Схема руху маршруту представлена на рис. 4.1.16

Умовні позначення:

- - маршрут;
- - фото на маршруті

Рис. 4.1.16. Схема маршруту шостого дня походу

Харчування:

Учасники походу готували у польових умовах, так як належить туристським групам, дотримуючись правил протипожежної безпеки при використанні природних джерел вогню, правил санітарії та гігієни і правил поведження в горах. Доповнення необхідної провізії здійснювалась учасниками групи при спуску до населених пунктів по маршруту.

Укомплектовані індивідуальні аптечки мали із собою всі учасники, та, загальну – керівник групи.

4.3. Краєзнавча та дослідницька робота по маршруту

Туристсько-краєзнавча робота в нашій країні багата на традиції, дослідження та відкриття. Знання рідного краю не просто збагачує і звеличує

людину, воно служить своєрідним містком, який поєднує цілі покоління (Максютов, 2011).

Туристсько-краєзнавчі дослідження пророблені в поході та під час екскурсій мають важливе значення. Зокрема, знання, здобуті а польових умовах є особливо цінними, оскільки мають неабстрактний, а конкретно-споглядальний характер. Під час туристсько-краєзнавчої діяльності освітньо-виховне значення проявляється в активізації навчально-виховної роботи, спрямованої на підвищення прикладного значення підготовці гуртківців. Подорожі та екскурсії допомагають розвивати у дітей спостережливість та інтерес до самостійних досліджень, виховують прагнення до постійного і безпосереднього вдосконалення знань, уміння самостійно поповнювати їх та застосовувати на практиці. Також, пішохідні походи та екскурсії мають дуже важливе значення у сформуванні світогляду особистості. Учні мають можливість безпосередньо знайомитися з географічними об'єктами, явищами і процесами, здобувають фундаментальні знання, що необхідні для засвоєння багатьох географічних понять. Зокрема, вони (учні) спостерігають за навколишнім середовищем, вивчають його складові, розкривають їх характерні риси та ознаки подібності або відмінності. Важливим є й те, що учні на конкретних прикладах вивчають взаємозв'язки і зміни елементів природи (Черниш. URL.).

Дослідницька робота є важливим складовим елементом походу, тому що, як і активна форма навчання, похід передбачає безпосереднє ознайомлення з природними та суспільними явищами. Більшість природних об'єктів та явищ досліджують методами спостереження та опису. Польові дослідження варто здійснювати на спланованих зупинках, щоб не відволікатися від техніки руху, не порушувати правил безпеки та вибирати найважливіші об'єкти і явища. Під час руху здійснюють різні види діяльності, зокрема збір рослин для створення гербарію, фотозйомку тощо. Зупинки під час походу з метою дослідницьких робіт потрібно вибирати з урахуванням такту руху і завдань досліджень (наприклад, межі природних комплексів, біля

значних або типових водних об'єктів, геологічних відслонень, унікальних форм рельєфу, об'єктів історико-культурного значення) (Зеленська, 2012).

Вивчення основних форм рельєфу, що по маршруту передбачають орографічні дослідження. Під час нашого походу здійснювались візуальні спостереження мезоформ (горбів, балок, ярів) та мікроформ рельєфу (ям, воронок, невеликих горбів тощо), виходи різноманітних гірських порід на поверхню, зокрема велику кількість пісковиків негативних геолого-геоморфологічних процесів та їх наслідки. Зокрема, учасники мали змогу пройти Покутсько-Буковинським низькогір'ям, яке вивчали за літературними джерелами перед походом та здійснили власні спостереження. Також за допомогою топографічної карти та окомірної зйомки групою виконано виміри відносних висот та крутизна схилу. За допомогою наукової літератури група мала змогу спостерігати та описувати геологічні відслонення по маршруту, зокрема відомі геологічні пам'ятки.

Кліматичні спостереження здійснювались протягом усього часу походу (визначалась температура повітря, хмарність та опади). Також систематичними стали спостереження за гідрологічними об'єктами (перетин річок та струмків, визначення їх параметрів, зокрема ширини, глибини тощо, виходів підземних вод у вигляді джерел). Дослідження рослинності здійснювалося шляхом визначення характеру рослинності - загального типу (дерева, кущі, байрачна рослинність, різнотрав'я, сільськогосподарські культури) та видового складу (хвойні чи листяні дерева; види кущів і трав); опису ярусності; вимірювання середньої відстані між деревами та їх середньої товщини; визначенням фенологічної фази рослинності; збирання рослин для створення гербарію.

Під час маршруту складається таблиця спостережень (табл. 4.4.1).

Таблиця 4.4.1

<i>День походу</i>	<i>Опис</i>
Маршрут щоденного переходу, пункти	Вербальний опис, абрис (накреслюють по закінченню переходу)
Номер переходу (від початку походу або зупинки до наступної зупинки)	Опис природних об'єктів і явищ: Рельєфу Геологічних відслонень Погоди Водних об'єктів Рослинності Ландшафтів Опис суспільних та історико-культурних об'єктів Абрис походу (рукописний схематичний план пройденого шляху)

Краєзнавча робота по маршруту передбачала ознайомлення із Гуцульщиною, або Гуцулією (рум. *Huțulșcina*, пол. *Huculszczyzna*, словац. *Huculsko*) одним із українських етнокультурних регіонів, краєм українських верховинців — гуцулів та відвідування музеїв видатних діячів краю. Зокрема, ми відвідали музей-садибу Назарія Яремчука та музей мистецьких робіт народної художниці Ксенії Колотило. Також, пішохідний похід проходив в межах етнокультурного регіону, який носить назву Покуття або Гуцульщина – край українських верховинців (гуцулів). Виходячи із цього група ознайомила із тутешніми звичаями та традиціями.

Етнокультурний регіон **Гуцульщина** займає південно-східну частину Українських Карпат на охоплює територію історичної Мармарощини, Покуття і Буковини, в долині річок Прута з Черемошем і Серетом, верхів'їв Сучави, Надвірнянської Бистриці та Тиси. Регіон має свої межі: південна межа простягається вздовж вододільних хребтів Горганів, через Свидовець, Гуцульські Альпи і північні схили Чивчинських гір; північна етнографічна межа проходить лінією Зелена – Делятин – Яблунів – Пістинь – Косів – Кути (Косівський район) – Вижниця; на південному заході гуцули заселяють усю долину річки Тиси на північ та південь від Рахова; східна межа Гуцульщини пролягає по лінії Вижниця – Берегомет – Мигове – Банилів-Підгірний. Частина

краю продовжується у румунській частині Мармарощини та південній Буковині.

До 1770 р. Гуцульщина входила до складу Османської імперії, Молдовського князівства, Речі Посполитої, Угорського королівства; пізніше до Австрійської імперії (Австро-Угорщини); у 1920–1939 роках в складі Королівства Румунія, Польської республіки й Першої Чехословацької Республіки.

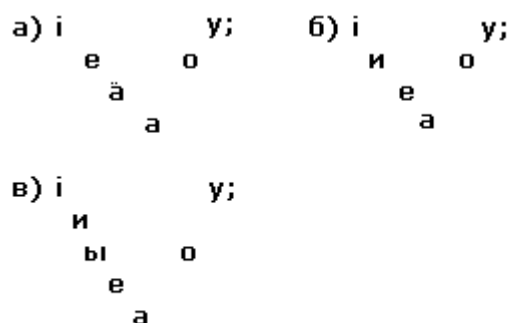
Гуцули, або українські верховинці впродовж довгого часу розвивали старозвичаєві порядки в гірських умовах, побут, волоське пастуше право, полонинське тваринництво, творили спільну матеріальну й духовну культуру та говірки. Перші історичні відомості про Гуцульщину з'явилися в польських джерелах XIV – початку XV століть. Зокрема, у 1424 році – перша згадка про Жаб'є (тепер селище міського типу – Верховина). З середини XVII – XVIII століть по усій Гуцульщині діяли ватаги опришків (одним із найвідоміший з них був Олекса Довбуш) (Клапчук, 2009).

Природні умови території, насамперед риси рельєфу, визначили напрями господарської діяльності гуцулів, які почали активно освоювати гірську територію з XV ст. Традиційними галузями господарювання для жителів гірських місцевостей басейну Черемошу є тваринництво, лісове господарство і лісозаготівля, а також пов'язані з ними переробка тваринницької продукції і деревини, збиральництво, художні промисли. Господарська діяльність гуцулів тісно була пов'язана із лісом, адже в недалекому минулому майже все, що оточувало гуцулів, було зроблене з дерева, зокрема будинки, предмети побуту: стіл, посуд, ложки і т. п (Гілецький, Тимощук 2013).

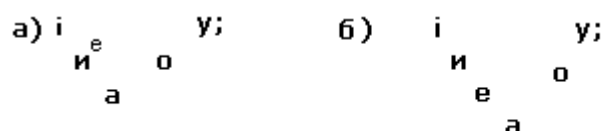
Цікавинкою для нас став гуцульський говір, який називають ще східнокарпатським. Він належить до архаїчних говорів галицько-буковинської групи південно-західного наріччя. У складі гуцульського говору виокремлюється декілька зон, яким властиві певні ознаками. Пропонуємо деякі його характеристики.

Гуцульський говір характеризується наступними фонетичними рисами:

1) Найпоширеніша структура наголошеного вокалізму:

2) Структура ненаголошеного вокалізму:

3) у більшості говірок фонема «е» реалізується у звукотипові «ä», близькому до е, и, а (наприклад, клән ‘клен’, сярце ‘серце’, берэза ‘береза’); у цьому ж звуці " ä " реалізується наголошене а будь-якого походження, що розміщена після м'яких приголосних (мн'ята ‘м'ята’, лош'я ‘лоша’, ш'іпка ‘шапка’), а в ненаголошеній формі «а» проявляється як "і" (гуслінка ‘гусянка’, вечэр'іти ‘вечеряти’, кол'іднэк ‘колядник’); на місці «и» у наголошеній і ненаголошеній формах виступає «е» (крéла ‘крила’, жéто ‘жито’, бекé ‘бики’), рідше «і» (вім'і ‘вим'я’); у префіксі ви- майже послідовно ві- (вітратити, віповісти); на місці етимологічного [о] у нових закритих складах, крім типової рефлексії " і ", розповсюджені рефлексії «и», «ы», «у», " ü "

вин, вын, вун--‘він’;

виз, вуз--‘віз’;

мист, мўист – ‘міст’;

укання проявляється перед складом з голосним високого підняття у, і (хоудім, гуд'їул'а, кужух), зрідка – перед складом з голосним низького підняття (похувати, схувай);

4) консонантизм відзначається: збереження м'якості «р'» у різноманітних формах (косáр', веар'х), м'якості шиплячих та африкат (жоўч', душ'ё); диспалаталізація проявляється у ряді позицій, зокрема, кінця слова "ц'", "с'", "з'" (хлóпец, на вúлицу, щчос, кр'із); перехід «т'» в "к'", "д'" в «г'» (к'ёшко--'тяжко', г'іт--'дід'); асимілятивні зміни сполук дн, тн, лн в нн, н (перéдний > перéнний, мéлник > мéнник, мéник);

5) більшість гуцульських говірок відзначена тенденція до переміщення наголосу на перший склад (пíўниц'а, кóмар, дрíжу, нéсу), однак в цілому гуцульському говору властивий рухомий наголос (Лесюк, 2015).

Музей Ксенії Колотило у Підзахаричах належить до числа музеїв народного ремесла, в якому зберігається значна частина оригінальних творів майстрині і належить до пам'яток історії та мистецтва України. Музей експонує високохудожні мистецькі роботи Ксенії: рушники, скатертини, серветки, доріжки, вишиті із застосуванням різних видів техніки, а також вироби з дерева і гердани, які слугували жіночими прикрасами. Усі роботи висвітлюють вишуканий смак, ніжність і витончену майстерність народної майстрині. На значну увагу заслуговують вишиті картини. Зокрема, на одній з яких зображено будинок художниці, де вона народилася, річку Черемош і Карпатські гори... (Прищепа, 2007).

Унікальний матеріал становить собою оронімія Карпат але, на жаль, досі ще не зібраний і не вивчений, в якому зафіксовані назви різномовного походження. Більшість оронімів у Карпатах утворені від географічних термінів, для означення загальних понять: камінь, гора, хребет, вершина. Також використовують прізвища відомих діячів. Наприклад, печера Довбуша, яку ми відвідали в околицях перевалу Німчич. З нею пов'язані народні перекази та легенди про захований О. Довбушем скарб. У Карпатах є багато оронімів, пов'язаних зі словом сокіл. Зокрема, Сокілський хребет, Соколине Око і похідні від них: Соколівка. За Б. Лящуком, Соколиними називають в Карпатах майже усі стрімкі високі скелі над річками (Бучко, Руденко, 2010).

Одним із головних завдань керівника групи у поході є навчити вихованців спостерігати і досліджувати побачене (життя), заглиблюватись у його сутність, добре розуміти його проблеми, вміти усно і письмово висловити своє ставлення до всього побаченого і відчутого, робити власні висновки, грамотно, точно і образно описувати свої спостереження. Під час зустрічі з цікавими людьми — вміти вести бесіду і швидко записувати важливі відомості.

Ми вирішили доторкнутися до величі Карпат, пройшовши стежками видатних гуцулів, які і донині тут проживають, підлаштовуючись під сучасний світ. Природні геологічні пам'ятки нашого краю й до нині зачаровують своєю величністю.

Висновки до 4-го розділу

Дозвіл є одним із важливих та головних документів, який потрібно оформити перед виходом на пішохідний маршрут. Для отримання дозволу керівнику майбутнього походу необхідно подати маршрутний лист або маршрутну (заявочну) книжку, підписану та завірену печаткою установи, яка відправляє групу. Також, до важливих документів належать медичні довідки про стан здоров'я учасників та кваліфікаційні документи, що підтверджують рівень спортивно-туристської підготовки кожного члена групи.

Основним та обов'язковим документом, який засвідчує проходження пішохідного маршруту є звіт. Звіт складається із змісту, анотації, додаткових відомостей про експедицію, відомостей про район подорожі, графіку руху та технічного опису маршруту, картографічного матеріалу, краєзнавчої та дослідницької роботи по маршруту, підсумків, рекомендацій, додатків та списку літератури.

Географічна експедиція Чернівецького обласного центру туризму краєзнавства екскурсії учнівської молоді гуртка «Пішохідний туризм» здійснила похід II ступеня складності в складі 10 осіб, під час літніх канікул 2020 року в межах Вижницького району Чернівецької області, Косівського

району Івано-Франківської області. Загальною метою подорожі стало ознайомлення з природними особливостями краю. Зокрема географічним розташуванням геологічних пам'яток природи та урочищами даної частини Покутсько-Буковинських Карпат, ознайомлення із культурним надбанням краю, збором цікавого фотоматеріалу. Важливим завданням експедиції було відпрацювання пішохідних навичок та побуту у польових умовах, узагальнити набуті туристичні знання.

ВИСНОВКИ

1. Пізнання та дослідження навколишнього світу молоді розпочинається із накопичення відповідних знань, які вони здобувають у шкільних курсах географічного спрямування та інших дотичних дисциплінах. Шкільні курси географії вміщують базовий теоретичний матеріал, для засвоєння якого хорошою базою може стати використання краєзнавчого матеріалу. Завдяки краєзнавчим дослідженням навчання географії будується на спостереженнях реальної дійсності, а не на словесних схемах.

2. Туристсько-краєзнавча робота в школах та позашкільних закладах є однією з найпопулярніших в учнівському середовищі. Тому, однією із найефективніших форм організації позакласної роботи учнів з географії, зокрема вивченням природних особливостей рідного краю є туристсько-краєзнавчий гурток. Серед туристично-краєзнавчих гуртків чільне місце посідає гурток пішохідного туризму або спортивного туризму. Основною метою спортивного туризму є подолання певного маршруту по місцевості групою туристів за певний проміжок часу від місця старту до фінішу. Маршрут є невід'ємною складовою туризму і найпоширенішою його формою. Усі маршрути класифікують за такими критеріями: змістом, сезонністю, видом траси, тривалістю, способом пересування, складністю, охопленням території, способом пересування. Важливими моментами під час планування пішохідних маршрутів є розробка маршруту походу, категорії складності, формування групи та розподіл обов'язків, складання графіку маршруту та оформлення документації, опрацювання тактики, техніки та орієнтування на маршруті.

3. Маршрут пішохідного походу II ступеня складності прокладений в межах Покутсько-Буковинських Карпат, що займає зовнішню смугу Українських Карпат в межах Івано-Франківської та Чернівецької областей. У геоструктурному відношенні територія охоплює внутрішні частини Передкарпатського крайового прогину (Бориславсько-Покутський покрив та Більче-Волицька зона) та покривно-складчасті споруди Зовнішніх Карпат

(Скибовий покрив). Рельєф Покутсько-Буковинських Карпат представлений системою паралельних невисоких хребтів-антикліналей із широкими гребнями та спадистими схилами. Ці хребти розділені долинами-синкліналями вздовж яких тягнуться села. Клімат цієї частини Карпат помірно континентальний, з достатнім та надлишковим зволоженням, літо не спекотне, м'яка зима та тепла осінь. Гірські хребти порізані притоками Черемошу, яка є найбільшою в регіоні з вузькою долиною, крутими схилами покритими буковими та буково-ялицево-ялиновими лісами. Ґрунтовий покрив представлений бурими гірсько-лісовими, дерново-буроземними та буроземно-підзолистими ґрунтами. В межах пішохідного маршруту розташовані наступні природні об'єкти: печера Довбуша, перевал Німчич, скелі Протяті Камені та Соколине Око, Буковинські водоспади, Тюдівська стінка та скелі Сокільські.

4. Маршрут пішохідного походу II ступеня складності пройдений через м. Вижниця – печера Довбуша – перевал Німчич - урочище «Протяте Каміння» - скеля «Соколине око» - г. Яковівчувська - Смугарські водоспади - с. Підзахаричі – с. Великий Рожен - хребет Сокільський - с. Малий Рожен - с. Тюдів - м. Вижниця.

5. На основі зібраної інформації у пішохідному поході нами охарактеризовано цікаві та привабливі місця Карпатської частини Буковини та Передкарпаття з точки зору фольклору та пам'яток природи. Важливим завданням експедиції було відпрацювання пішохідних навичок та побуту у польових умовах, узагальнити набуті географічні та туристичні знання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєва Т.М., Литвиненко А.Д., Литвиненко К.Д. Географічні аспекти організації і проведення туристсько-краєзнавчої роботи в школі. Матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції (Кременчуцький педагогічний коледж імені А.С. Макаренка, 25 квітня 2019 р.) – Кременчук: Методичний кабінет, 2019. – С. 34–36. URL: <https://pu.org.ua/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%20%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5%20%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf#page=32>
2. Алексєєнко, І. Г. (2012). Позакласна робота з географії в загальноосвітніх навчальних закладах I-III ступенів. *Гуманітарний вісник*, (26), 12-15. URL: <http://ephsheir.phdpu.edu.ua/handle/8989898989/603>
3. Андрєєва-Григорович А.С., Ващенко В.О., Гнилко О.М., Трофимович Н.А. (2011). Стратиграфія неогенових відкладів Українських Карпат та Передкарпаття. *Тектоніка і стратиграфія*, (38), 67-77.
4. Брусак, В., Бақун, В. (2011). Методичні аспекти класифікації і паспортизації геолого-геоморфологічних пам'яток природи. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*, (39), 44-51.
5. Бубняк, І. М., Накапелюх, М. В., Віхоть, Ю. М. (2014). Збалансований геологічний розріз Українських Карпат у перетині Берегомет–Буркут. *Геодинаміка*, (1), 72-87.
6. Бугрій, В. С. (2011). Теоретико-методологічні засади шкільного краєзнавства в незалежній Україні. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*, (44), 126-129.
7. Бузинський М. Д, Никирса М. Д., Коржик В. П., Бучко Ж. І. (2009). Барвіста Буковина. Горизонти цільового туризму. Чернівці, Прут.
8. Бучко Ж. Аналіз функціонування системи організації безпеки активного туризму в Карпатському регіоні України // Теоретичні і прикладні

напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України: Мат. Міжнар. наук.-прак. конф. - Кропивницький, 2021. – С. 286-291.

9. Бучко, Ж. І. (2011). Екотуризм на ринку туристичних послуг Чернівецької області. Карпатська конференція з проблем охорони довкілля. Тези доп., 15-18 травня 2011. Мукачєво-Ужгород. С. 480-481.

10. Бучко, Ж. І., Манилик, Д. (2021). Маршрути пішохідного та гірського туризму в Буковинських Карпатах: Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

11. Бучко, Ж., Бучко, Н., Руденко, В. (2010). ОРОНІМИ В КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТАХ: Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук. Чернівці. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/957>

12. Вижницький національний природний парк. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вижницький_національний_природний_парк

13. Гайда, Л. А. (2014). Про діяльність гуртків туристсько-краєзнавчого профілю у позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладах Кіровоградщини. Методичний вісник, уклад. А. С. Бик, Л. С. Голодюк, № 50, 253-263. Кіровоград.

14. Географічна енциклопедія України : [у 3 т.] / редкол.: О. М. Маринич (відповід. ред.) та ін. - К., 1989—1993.

15. Географія 6 – 9 класи, Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти 2022 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf>

16. Географія 10 – 11 класи Рівень стандарту Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-10-11-standart.pdf>

17. Географія Чернівецької області. Навчальний посібник / За ред. Я.І. Жупанського. – Чернівці: ЧДУ, 1993. – 192 с.
18. Герегова, С. ПОСТАТЬ НАЗАРІЯ ЯРЕМЧУКА У КОЛЕКТИВНІЙ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІЙ ПАМ'ЯТІ БУКОВИНЦІВ. Актуальні питання суспільно-гуманітарних наук та історії медицини: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 17–18 березня 2022 р.). Буковинський державний медичний університет. Чернівці, 2022 – С.27-29.
19. Геренчук, К. (Ред.). (1973). Природа Івано-Франківської області. Львів : Вища школа, 160.
20. Геренчук, К. (Ред.). (1978). Природа Чернівецької області. Львів : Вища школа, 160.
21. Гілецький, Й. Р. (2013). Водоспади Українських Карпат як об'єкти пізнавального туризму. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/9175>
22. Гілецький, Й.Р., Тимофійчук, Н.М. (2013) Взаємозв'язок рельєфу і господарської діяльності місцевого населення у межах гірської частини басейну черемошу. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*, (46).
23. Гілецький, Й. Р. (2012). Природно-географічне районування Українських Карпат як основа оптимізації природокористування у регіоні. URL: http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9109/1/145_Nvchnu_2012_612-613_9.pdf
24. Гілецький, Й. Р., & Тимофійчук, Н. М. (2021). Районування підпровінцій Зовнішніх і Внутрішніх Східних Карпат в межах України. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/9119>
25. Гора, А. (2012). Геолого-геоморфологічне районування українських Карпат. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/26932/1/32_Hora.pdf

26. Гунчак, М. ДИНАМІКА ВМІСТУ ГУМУСУ У ГРУНТАХ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (3 червня, 2022; Луцьк, Україна), 129-131.
27. Дутчак С. В. (2013). Приуроченість туристсько-рекреаційних ресурсів до природних ландшафтних комплексів (на прикладі Чернівецької області) // *Наукові записки Вінницького педуніверситету. Сер. Географія*, (25), 81-91.
28. Заповідні перлини Буковини : атлас-довідник / наук. ред.: І.І. Чорней, В. П. Коржик, І. В. Скільський та ін. Чернівці : Друк Арт, 2017, 256.
29. Зеленська, Л.І., Троценко, О.В. (2012). Практикум із туристично-краєзнавчої роботи з географії. Д.: РВВ ДНУ, 80 с.
30. Казімір, І., Смага, І. С. (2013). Сучасний якісний стан ґрунтів Чернівецької області. *Геодезія, картографія і аерофотознімання*, (78), 2013. 222-225. URL <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/1546/gka78201338.pdf>
31. Калінін, В.І., Гурський Д.С. (Ред.).(2006). Геологічні пам'ятки України у 3 томах. Т.1. 320с.
32. "Карпати. Туристична карта". ДНВП "Картографія", 2006 р., 2007 р.
33. Клапчук В.М. Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли (друга половина ХІХ – перша третина ХХ ст.): монографія / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Львів; Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. – 508 с.
34. Клименюк, Н., Стремецька, В. (2013). Студентський волонтерський гурток як засіб оптимізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, (27), 70-74.

35. Кляп, М. П., Шандор, Ф. Ф. (2011). Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. К.: Знання, 200-201.
36. Колотуха, О. В. (2021). Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика : словник-довідник / Льотна академія Національного авіаційного університету. URL: <https://geohub.org.ua/node/917>
37. Копилець, Є. (2016). Інтегративний потенціал краєзнавчих географічних досліджень учнівської молоді. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*, (24), 53-57.
38. Коржик В.П., Королюк В.І. Печери Буковини. Атлас-кадастр. – Чернівці : Зелена Буковина, 2007. – 154 с.
39. Кравчук, Я., Брусак, В. (2021). РЕЛЬЄФ І ГЕОЛОГІЧНА БУДОВА НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ “ГУЦУЛЬЩИНА” І ВЕРХОВИНСЬКИЙ. *Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат*, 13(2). URL: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/carpathians/article/view/3546>
40. Краєзнавча робота позашкільних закладів. URL: http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/kraeznavstvo_i_turizm/kraeznavcha_robota_pozashkilnikh_zakladiv/63-1-0-821
41. Крачило М. П. (1994). Навчальний посібник. К.: Вища школа. URL: <https://buklib.net/books/21992/>
42. Кухтій А.О. Лекція №6. Туристські маршрути. (2015) URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/27816/1/6%20ЛЕКЦІЯМаршрути.pdf>
43. Лесюк, М. (2015) Фонетична та граматична архаїка гуцульського говору української мови. Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем, (26), 134-140.
44. Максютів А.О. Модель патріотичного виховання майбутніх учителів географії в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1124/1/_docx.pdf

45. Максютів, А. О. (2011). ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ. <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/1126/1/.pdf>

46. Маланюк, Т. З. (2009). Туристсько-краєзнавча робота в школах та позашкільних закладах Прикарпаття. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/16636/1/%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%81%20%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D1%8E%D0%BA%20%D0%A1.68-73.pdf>

47. Масляк, П. О., Шищенко, П. Г. (1994). Хрестоматія з географії України. К.: Генеза. URL: https://geoknigi.com/book_view.php?id=440

48. Метеопост Селятин. URL: <https://meteopost.com/city/2783/ua/>

49. Непша, О. (2021). ПОХОДИ І ЕКСПЕДИЦІЇ ЯК ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ ГЕОГРАФІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА В ПОЗАУРОЧНІЙ РОБОТІ КУРСУ ГЕОГРАФІЇ. *Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук*, 222-227.

50. Олішевська, Ю. А. (2020). Шкільне географічне краєзнавство. Навчальний посібник. К.: «ФО-П Кравченко», 175 с.

51. Павелко, Г. Г. (2012). ТУРИСТСЬКИЙ ГУРТОК ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ. ОСВІТНЄ КРАЄЗНАВСТВО І ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ. *Освітнє краєзнавство і формування лідерської компетентності у сучасній школі*, 102-105. URL: http://poippo.pl.ua/files/pidrozdily/kafedra_filosofii_i_ekonom_osvity/presentacii_25.09/zbirnyk_materialiv_narady_25-09-12.%20doc.pdf

52. Палюх, В. (2010). Стан охорони геолого-геоморфологічних пам'яток природи в гірській частині басейну річки Черемош. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*, (38), 262-270.

53. Петух Г. М. Краєзнавчий гурток як форма організації позакласної роботи з географії. Херсонський державний університет URL:

<http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/8026/%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%83%D1%85.pdf?sequence=1>

54. Петько, Л. В. (2018). Гурток «Мандрівники» та формування соціальної активності молодших школярів. Педагогічний альманах : збірник наукових праць (37), Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 317 с.

55. Побидайло, Н. Г. (2015). Методика реалізації краєзнавчої складової в процесі навчання фізичної географії (Doctoral dissertation, ступеня канд. пед. наук: 13.00. 02. Київ, 2015). URL: <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/avtoreferat-Pobydaylo.pdf>

56. Польшина, С. М. (2008). Структура субстантивно-генетичної класифікації ґрунтів України. *Ґрунтознавство*, 9, 3-4, 161-164.

57. П О С Т А Н О В А від 3 листопада 1993 р. N 896, Київ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>

58. Прищепа, О. (2007). Колекції української діаспори у фондівних збірках Рівненського обласного краєзнавчого музею. *Наукові записки [Національного університету Острозька академія]*. Історичні науки, (9), 454-460.

59. Рідуш, Б. Т. (2010). Гіпогенний карстогенез у пісковикових формаціях Українських Карпат. *Укр. геогр. журн.*, (1), 18-22.

60. Романів, П. (2016). ПОТЕНЦІАЛ ПРИРОДНИХ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ БУКОВИНСЬКИХ КАРПАТ. Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід / Матеріали ювілейної X міжнародної наукової конференції.–Львів, 362-365.

61. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України: у 3-х частинах: підручник. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2010. – 552 с.

62. Рудько Г.І. (2000) РОЗВИТОК НЕБЕЗПЕЧНИХ ГЕОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ПЕРЕДКАРПАТСЬКОМУ ПРОГІНІ. *Мінералогічний збірник*, (50, №1), 137-139.

63. Самолюк, А. А. (2012). Формування творчої активності учнів основної школи у процесі туристсько-краєзнавчої роботи на засадах навчального краєзнавчого блоку підручника з географії. *Проблеми сучасного підручника*, (12), 682-687.

64. Сеньків, І. (1995). Гуцульська спадщина: праці з життя і творчості гуцулів. видавн. Українознавство, 509 с.

65. Троценко, В.В., Троценко Т.Ю. (2016). Методологічні особливості проведення туристсько-краєзнавчої роботи в закладах загальної середньої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова Випуск 3К 2 (71)*, С.157-161.

66. Українська радянська енциклопедія: у 12 томах / головний редактор М. П. Бажан; редакційна колегія: О. К. Антонов та ін. — 2-ге видання. — Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1974–1985.

67. Холявчук, Д., Поп'юк, Я., Костюк, У., Годзінська, І. (2018). Буковинські Карпати : Рельєф і клімат : Путівник, Рельєф і клімат : Матеріали ІІ Міжнародної конференції (26–28 вересня 2018 .), 111-134.

68. Черниш, О. А., Мальчикова, Д. С. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ ЯК ОБ'ЄКТІВ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ. *Наукові записки Херсонського відділу Українського географічного товариства*, 127-130. URL: http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/7832/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%88_%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf?sequence=1

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Маршрут розглянули члени _____ МКК:
(назва маршрутно-кваліфікаційної комісії)

1. _____
(прізвище, ініціали)
2. _____
(прізвище, ініціали)

Особливі вказівки (про реєстрацію в аварійно-рятувальній службі та інші): _____

Група під керівництвом _____
(прізвище, ім'я, по батькові)
має (не має) право здійснити даний похід _____

Звіт про похід подати у формі _____
(усний, скорочений письмовий з фотографіями)
Штамп МКК _____

Голова МКК _____ « ____ » _____ 20__ р.
(підпис)

Висновок МКК про залік походу

Похід оцінено: _____
(ступінь складності за наявності)

Зараховано досвід подолання локальних перешкод: _____

Довідки про залік походу видані у кількості _____ штук.
Штамп МКК _____

Голова МКК _____ (_____)
(підпис) (прізвище, ініціали)
« ____ » _____ 20__ р.

МАРШРУТНИЙ ЛИСТ № _____ некатегорійного спортивного туристського походу

Група туристів _____
(назва організації, що проводить похід)

у складі _____ осіб здійснює з « ____ » _____ 20__ р.

до « ____ » _____ 20__ р. _____ некатегорійний
(вид туризму)
спортивний туристський похід _____
(ступінь складності, нижче 1-го ст. кл. з подоланням

категорійних локальних перешкод)
в районі _____
(географічний, адміністративний район)
за маршрутом: _____

Керівник групи _____
(прізвище, ім'я, по батькові, мобільний телефон)

Заст. керівника _____
(прізвище, ім'я, по батькові, мобільний телефон)

Керівник закладу,
що проводить похід _____ (_____)
(підпис) (прізвище, ініціали)
М.П. _____ « ____ » _____ 20__ р.

Додаток №2
до наказу 9-А від «29» січня 2015 року

Продовження додатку А

СПИСОК УЧАСНИКІВ

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження	Туристська підготовка*	Резервний засобам сплаву
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				
13.				
14.				
15.				
16.				
17.				
18.				
19.				
20.				

* вказати походи вищих класів давнього виду туризму, район походів, а також досвід:
У – учасник, К – керівник

Примітки: _____

_____

_____

_____

_____

МАРШРУТ ПОХОДУ, ПОГОДЖЕНИЙ З МКК

Дата	Відрізок маршруту та локальні перешкоди	Відстань (км)	Засіб пересування	Відмітка на маршруті

Всього активними засобами пересування _____ км
Копія карти або картохемі з нанесеним маршрутом додається.

Керівник групи _____ (підпис) _____ (прізвище, ініціали)

Контрольні терміни повідомлень:
« ____ » _____ 20__ р. за адресою _____
кому _____ з _____

« ____ » _____ 20__ р. за адресою _____
кому _____ з _____

Фото 1. Реєстрація у ДСНС при виході на маршрут, м. Вижниця (виконане автором)

Фото 2. Музей-садиба Назарія Яремчука (батьківська хата) (виконане автором)

Фото 3. Табір над перевалом Німчич (виконане автором)

Фото 1. Дорогою повз капличку до урочища «Протяте Каміння»

Фото 2. Табір на галявині між «Протятим Камінням» та скелями «Соколиного ока»

Фото 3. Дорога до г. Яковівчівська

Фото 1. Траверна дорога до урочища «Смугарів»

Фото 2. Водоспад «Середній Гук»

Фото 3. Виходи скель по маршруту на полонині

Фото 1. Скеля Камін

Фото 2. Скелі-останці на Сокільському хребті